

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת כי תשא חגיגה כז. - מגילה ב. - ה.

כז. עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו.

ומה"ט כ' הרמ"א בהל' בציעת הפת [סי' קס"ז ס"ה], ומ"מ [אף בפת נקיה או מתובלת, שא"צ להטביל פרוסת המוציא במלח], מצוה להביא על כל שולחן מלח קודם שיבצע, כי השולחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר על כל קרבן תקריב מלח. ונפק"מ נמי, דמה"ט אסור להרוג כנה על השולחן, כמש"כ בשעה"צ שם [ס"ק כ"ו] בשם האחרונים. והטעם דשולחנו של אדם מכפר, כ' המ"ב [ס"ק ל'] שנותן מלחמו לדל [וכתוס' כאן]. ובשעה"צ [ס"ק כ"ה] כ', וגם ע"י אמירת דברי תורה עליו כדאיתא באבות פ"ג.

כז. מזבח הנחושת דכתיב מזבח אדמה תעשה לי.

[הכתוב קראו אדמה. רש"י], והקשה התו"ט, למאי איצטרך ליה, הא מזבח הנחושת לא היה [במקדש] אלא מקשה דאבנים וסיד זפת ועופרת, כמש"כ הרע"ב ריש פ"ג דמדות, [וכדתניא בזבחים נד.], והרי הוא כשאר חומות אבנים שלא מצאנו טומאה בה אלא הנגעים. [ולא ניה"ל למימר דאיצטרך להקיש אליו מזבח הזהב [כדמסיק ואזיל] ולמימר דליהו כולהו כאדמה [כדפיר"ח], דריהטא דסוגין משמע דאיצטרך לגופיה]. ואפשר דה"ק, אילו היה מזבח הנחושת כבימי מרע"ה, א"נ אם לעתיד לבא יעשוהו משל נחושת, יהא דינו ג"כ שלא יהיה טעון טבילה מדקראו מזבח אדמה. ועיין במצפ"א במתני' ש"כ, דר' אליעזר ורבנן לשיטתייהו דפליגי בב"ב [סה:]: אי דבר המחובר לקרקע כקרקע.

כז. ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו מסלמנדרא וכו', אין אור של גיהנם שולט בפושעי ישראל ק"ו ממזבח הזהב וכו'.

כ' החת"ס, מקשים, א"כ מה בין ת"ח ובין פושעי ישראל. ואני אומר דדבר גדול ומוסר השכל קמ"ל, דהנה סלמנדרא אין אש שולט בו, בטבע הוא ולא בנס, וה"נ ת"ח ע"י תורה שכולה אש ניצל בטבע ולא בנס, אכן מזבח הזהב שלא היה אפשר לסוכו בסלמנדרא שהוא דבר טמא, ע"כ ניצל בנס, וה"נ פושעי ישראל שאינם בני תורה, וא"א להנצל בטבע שהרי אינם בני תורה, ע"כ ניצל ע"י מצוות בדרך נס, שהמצוות ג"כ כמו דינר זהב כדכתיב כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ [עיין שבת מט.], ואילו היו יכולין להציל עצמם בטבע ע"י התורה שהוא כמו דם סלמנדרא, לא היה הקב"ה עושה להם נס. וממנו יקחו מוסר ת"ח שאינם הגונים כדואג שתורתו מן השפה ולחוץ ושלא לשמה, שאינו ניצל בתורתו [עיין סנהדרין קו:], אז גם מצוותיו אינם מגינים עליו, כיון דהיה יכול להציל עצמו בטבע בסלמנדרא היינו בתורה, ולא הציל עצמו בזה, גם נס לא יעשה לו. ועליהם אמר דוד ואתה אלקים תורידם לבאר שחת וגו' ואני אבטח בך.

כז. מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב.

בפליתי [סי' מ"ג סק"ו] כ' שהוא שלישי אצבע, ע"פ מה שהוכיח שם מתוס' לעיל [כו: בד"ה כאן] וממדרש תנחומא, דציפויי כל הכלים שוין [יעו"ש ראיתו], והרי בארון אמר בב"ב [יד.]. דלר' יהודה עובי דפנו אצבע, ובכלל זה ג' ארונות א' של עץ ושנים של זהב, וא"כ היה ארון של זהב שהיה מבחוץ לצפות את של עץ, שלישי אצבע, ואפי' לר"מ דס"ל התם דדופן הארון היה שני אצבעות, לא יחלוק אמצאות דדינר זהב, רק ס"ל דארון עץ שהוא עיקר, היה עב ביותר. ובמנח"ח [מצוה צ"ה] פשיטא ליה, דכל מדות הארון דחשיב התם [אורך ט"ו טפחים לר"י, וי"ב ומחצה לר"מ, שמתוכם היה עובי אצבע [או שתיים] של דפנו, וכנ"ל], היינו חוץ מציפוי החיצון, אלא הן מידות הארון עצמו של עץ, וגם מספק"ל אם עובי הציפוי שוה לאמצעי ולפנימי בעובי או לא, ומכח זה השיג על דברי הפלתי, בתרתי, דאפשר דלא היו שוין כלל והזהב היה דק ביותר, ואפי' נימא שהיו שוין, מ"מ עובי אצבע הוא חוץ מן החיצון וכנ"ל, וא"כ היה של עץ חצי אצבע, ופנימי וחיצון ג"כ כל אחד חצי אצבע.

כז. פושעי ישראל שמלאין מצוות כרימון וכו' אלא ריקנין שבך.

בס' בניהו הקשה, כיון דמלאים, איך קרי להו ריקנין. ונ"ל בס"ד, ריקנין מצד המעשה, ומלאים מצד המחשבה. א"נ יש מצוות שיש בהם תערוכות כוונה גשמית שאין המצוה כולה כליל לז' כסולת נקיה וכו', וזו תדמה לפרי הרימון, שכל פרט ופרט שבו יש בו אוכל ויש בו גרעין שהוא ג"כ נאכל, אך גרעין נחשב לגבי חלק הפרי, והם מלאים ממצוות כאלה שדומין לרימון, אבל ריקנין הם ממצוות שלימות שאין בהם תערוכות של הנאה גשמית אלא כולה קודש קדשים. א"נ מלאים מצד הדיבור שלומדים בהלכות של המצוות ונחשב להם מעשה מצד לימוד תורת חיים.

כז. בתוד"ה שאין בו אלא עובי דינר. בתנחומא יש שהיה משה תמיה ע"ז וכו', וא"ל המקום כך דרכי באש של מעלה וכו' והסנה איננו אוכל.

בפליתי [סי' מ"ג סק"ו] תמה על דבריהם, מה ביקשו מזה, והוא דבר שיש בו סתירה לכאו', כי מה שאין אש מכלה ציפוי המזבח, לא היה מחמת חיבת הקודש ומצוה, רק טבע של מעלה, ואפי' הסנה איננו אוכל, וא"כ מה ענין זה דמצוה יגן על מדורת אש. אמנם הדברים כפשוטם, כי ידוע שעל מזבח הזה לא היה אש של מעלה כלל, [רק על מזבח החיצון, כמש"כ תוס' בעירובין סג. בד"ה מאי, ות"י ביומא [נג בד"ה אע"פ]. הגהות טל תורה כאן], רק הכהן הכניס בבוקר ובערב מחתה גחלים והקטיר הקטורת, וא"כ איך שייך דרכו של אש של מעלה וכו', מאי בעי תמן אש של מעלה, אבל באמת מקום המדרש הוא תנחומא שנאמר כנ"ל, כי היה על מזבח הנחושת ציפוי נחושת [רק] כעובי דינר זהב, והיה האש בו תמיד יומם ולילה, והיה משה מתמיה שלא ישרוף העץ, וא"ל הקב"ה כך דרך באש של מעלה וכו'.

והן הן דברי התוס', כי קשיא לתוס' למה יליף ק"ו ממזבח הזהב שלא היה גחלים רק מחתה אחת בבוקר ובערב, ולא יליף ק"ו ממזבח הנחושת שהיה ג"כ רק ציפוי כדינר זהב נחושת, והיה האש מתמיד יומם ולילה וכו', ת"פ שנים עד בנין שלמה, ולכך כ' התוס', דמזבח נחושת א"א להביא ראיה, דבמדרש יש וכו' והשיב לו כך דרכי באש של מעלה, ואין כאן ראיה ולא ק"ו, ולכך יליף ק"ו ממזבח הזהב וכו'. [א"ה לכאו' אכתי הו"ל לאתויי ממזבח הנחושת, שהרי מצוה להביא אש מן ההדיוט, והיתה שם מערכה לקיום האש דלכאו' היא מן ההדיוט, וצ"ל דכל המחובר לאש של מעלה נעשה כמוהו, וכ"ת א"כ גחלים שלקח הכהן משם למזבח הזהב לצורך הקטורת, נמי נימא הכי, ואולי משנסתלקו מע"ג המזבח ופסק חיבורן לאש. של מעלה, חזרו להיות כשאר אש של הדיוט. ועצ"ת].

ברוך רחמנא דסייען

מסכת מגילה

ב. מגילה נקראת בי"ב וכו'.

במלאכ"ש הביא מס' הרוקח [סי' רל"ו] שכ', חמשה זמנים, וכן חמשה "פורים" במגילה. ובהגהות חש"ל כיון לזה מדעתו, והוסיף, דפורים קדמאה ותנינא כתיב פורים מלא וא"ו, ותלתא בתראי כתיב חסר וא"ו, משום די"ד וט"ו הם פורים לכל דבר, לענין קריאת המגילה ולמשתה ושמחה ומשלוח מנות, להכי כתיב מלא, אבל ג' בתראי באו לרמז על הכפרים שמקדימים ליום הכניסה, דאינן פורים רק לקריאת המגילה בלבד.

ב. כרכין המוקפין חומה וכו' קורין בט"ו, כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד.

כ' הרמב"ן, אני תמה מאד, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לעשות ישראל אגודות במצוה הזו וכו', ועוד, היכן מצינו בתורה מצוה חלוקה בכך, והתורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ותיקין, דבר ברור שבזמנו של נס זה, כבר נפקדו ישראל ועלו לארץ ברשיון כורש ונתיישבו בעריהם, ואע"פ שאמר המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, מ"מ אנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בארץ היו, ושוב לא עלו מהם אלא מעטים עם עזרא, וכשצוה אחשוורוש להשמיד להרוג ולאבד, היו הפרזים והעיירות שאין להם חומה סביב, בספק וסכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים, יותר מן המוקפים, וכענין שאמר בספר עזרא וכו', וכשנעשה הנס, עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה דכתיב וכו', ושל שושן עשו ג"כ ממחרת הנס שלהן.

וזה היה בשנת הנס בלבד. ולאחר מיכן בשנים הבאות, עמדו פרזים ונהוג מעצמן לעשות יום י"ד שמחה ומשתה ויו"ט, אבל מוקפין לא עשו כולם, לפי שהיה הנס גדול בפרזים והיה עליהם הסכנה יותר כדפרישית וכו'. אחר זמן לאחר שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה [עיי' לקמן ז.]. עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות, וקבעו אותו על כל ישראל, שכולן היו בספק, וראוי להקדים פרזים למוקפין מפני שהיה נסם גדול, ושהם התחילו במצוה תחלה לעשות להם לבדם יו"ט, לפיכך קבעו יו"ט של פרזים ביומן ושיהא מיוחד להם, ושל מוקפין קבעו ביום נוח של שושן. [יעו"ש שהארין בביאור הפסוקים לפ"ז].

וכ' ע"ז הר"ן, ואינו ברור אצלי, דהא ודאי דעיירות המוקפות חומה בא"י [באותו זמן] מועטות היו, שהרי אמרו בירושלמי כדי לחלוק כבוד לא"י [שהיתה חריבה באותה שעה] וכמו שכתבתי למעלה, [והו"ד לקמן בסמוך בס"ד] וכו', וכרכין המוקפין חומה שבחו"ל, כפליים וכפליים כפליים ממוקפין שבא"י, ומעתה ישראל היושבי' בעיירות המוקפות שבחו"ל שלא היו יכולים לבטוח בחוזק החומה, שהרי אויביהם היו בתוכם עמהם, למה לא עשו מעצמם יום משתה ושמחה כמו שעשו הפרזים. ומה שאמר ז"ל שרוב ישראל בארץ היו וכו', נראה שרוב ישראל בחו"ל היו מהודו ועד כוש, שהרי כל העולים ראשונה לא היו אלא ארבעת רבוא

אלפיים שלש מאות וששים [עזרא ב', ס"ד], ואפשר ג"כ שלאחר שצוה כורש לבטל הבנין, חזרו מהם בחו"ל ונתיישבו בכל המדינות, ואילו היו ישראל רובם ועיקרם בארץ, לא היה המן אמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו'. ומה שאמר שלאחר מיכן האיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה, ולא ידעתי מה הוא זה, שלא הוזכר זה בגמ' אלא **שתכתב** מגילת אסתר, אבל לענין יו"ט לא.

והר"ן עצמו תיקן, דמפני שלא נחו ביום אחד, שהפרזים נחו בי"ד ואשר בשושן נחו בט"ו, ועשו מאליהם כל אחד ביום מנוחתו משתה ושמחה, לפיכך שקבעוהו לדורות קבעוהו לכל אחד ביום שנח בו, והשוו כל הכרכים המוקפין חומה לשושן [שהיתה מוקפת חומה] מפני שבה היה עיקר הנס. וגם הרמב"ן בתחילת דבריו רצה לומר כן, ודחה זה וז"ל, ואין טעם זה מתוק וטוב בעיני, לפי שהיה עיקר הנס לשושן עצמו ביום י"ג והנה ראוי שיהיה להם יום י"ד יו"ט עם כל ישראל אע"פ שעשו בשנת הנס יו"ט בט"ו, או שיהיה לשושן יו"ט בי"ד וט"ו, הואיל ונעשה בהם נס. ועיין במאירי שכו' וז"ל, ונ"ל הטעם, שהכרכים לרוב חשיבותם ראוי להם לשמוח בשני הימים, ואם היתה קריאתם בי"ד, כבר כלתה השמחה אחר שעבר יום עיקר הנס, אבל כשקורין בט"ו, אי אפשר שלא לשמוח קצת ביום י"ד שהוא תחילת הנס ועיקרו וכו', אבל כפרים ועיירות לא הטריחום אלא ליום אחד והוא יום תחילת הנס ועיקרו. [וע"ע בהגהות מראה כהן מש"כ בשם אחיו בעל חש"ל].

ב. המוקפין חומה מימות יהושע בן נון.

כ' הרשב"א, יש לדקדק מה ראו חכמים לתלות הדבר ביהושע ב"נ, לא היה להם לתלות הדבר אלא בימי אחשוורוש, כדברי ר' יהושע בן קרחה דאמר הכי בברייתא [ב:]. ובירושלמי פירשו בה טעמא, דגרסינן התם [ה"א] חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע ב"נ, כלומר כיון שהוצרכו לחלק זמן המוקפין מזמן הפרזות וכו', אילו תלו הדבר מימות אחשוורוש, היתה כל א"י כערי הפרזות, לפי שהיתה חריבה באותן הימים, והיה הדבר גנאי, ולפיכך תלו אותה בימות יהושע, כדי לחלוק כבוד לארץ. וכ"ת בשלמא למ"ד [ערכין לב:]. קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא וכו' הילכך אף היא קדושה לענין מקרא מגילה, אלא למ"ד לא קידשה לעת"ל, אמאי, כיון דאזלא לה קדושתה לענין בית בבתי ערי חומה ושילוח מצורעים, אף לענין מגילה יהא כן. י"ל כיון דאזלינן בה בתר יהושע כדי לחלוק כבוד לא"י, הרי אנו דנין אותה לקריאתה כדינה שבימי יהושע, ואפי' למ"ד לא קידשה לעתיד. ועוד, דלגבי קריאתה הקילו, שהרי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון כדרך [כדלקמן ב:], אע"פ שלענין בית בבתי ערי חומה אין נידון כן אלא מה שלפנים מן החומה.

והרמב"ן הביא הירושלמי, וכ' ע"ז, והיינו כדפרישית דמשום כבוד בעלמא, ואע"ג דלשאר דברים למ"ד קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא אין נוהגות אלא באותן שקדשו בני גולה, לענין מגילה לדברי הכל כל שהיו מוקפין בימי יב"ב קורין בט"ו, דליתיה אלא כבוד שנהגו לא"י. אבל הריטב"א אחר שהביא ד' הירושלמי, כ' בשם מורו וז"ל, דודאי טעמא דמילתא, משום דכל מילתא דהוה מדרבנן סמכו לה אדין תורה כל מאי דאפשר, וכדחזינא בסתם יינם וכו', וה"ג כיון שהוצרכו נמי לחלק בין מוקפין חומה לעיירות, ומצינו שיש חילוק לענין בית בבתי ערי חומה בין מוקפין חומה לאין מוקפין חומה, אתו אנשי כנה"ג וסמכו תקנתן לאותו דין תורה וכו', וזהו ג"כ מ"ש בירושלמי כדי לחלוק כבוד לא"י, אע"פ שחרבה מצוותיה חשובות בעינינו ואנו סומכין בהם תקנתנו זאת, אפי' למ"ד קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעת"ל. [ועיי"ש דמיייתי דפריטי הדינים אינם שוין מקרא מגילה ובית בערי חומה, אלא דבדרך כלל סמכו תקנתם זאת אדין תורה]. ומסיק וז"ל, מ"מ מדברי כולם נלמד, שטעם מקרא מגילה כדון בתי ערי חומה שתלו אותן זב"ז וכו', ואי משום כבוד א"י גרידא, מה ענין זה אצל זה עד שהקפיד בדבר כ"כ כמו שכתבנו, והאמת יורה דרכו.

ב. אלא שהכפרים מקדימים ליום הכניסה.

כ' הריטב"א, איכא מרבוותא ז"ל מאן דסבר שבן כפר הוא שקורא להם, ולא בן עיר או בן כרך, שהרי בן עיר וכן כרך לא הגיע זמנו, וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים יד"ח, וכ"כ א"כ יקראו במקומן, הא ליתא, שאינן מתקבצין בעשרה אלא בעיר שנכנסין לקרוא בתורה, וזהו דעת הרשב"א נר"ו, והביא ראיה מדאמר בירושלמי בן כרך אינו קורא לבן עיר וכן עיר אינו קורא לבן כרך. [ובקה"י [סי' ב', בד"ה אכן] תמה מאד ע"ז, דלענין בן כרך שקורא לבן עיר מבואר בירושלמי בהדיא שמוציא. ושוב כ' דכוונת הרשב"א שמחמת חיובא דט"ו אינו נקרא בר חיובא להוציא בן י"ד, שהרי כן אומר הירושלמי, בן כרך מהו שיוציא בן עיר, יבא כהדא כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא וכו', אלא שאח"כ אומר הירושלמי, או יבא כהיא דא"ר חלבו וכו' הכל יוצאין ב"ד וכו', הרי מבואר דמצד דין ט"ו לא היה נקרא בר חיובא, רק קאמר שאולי יוציא את הבן עיר משום שהקורא עצמו יוצא ב"ד וכו', ולענין קריאת בן עיר לבני הכפרים, ליכא טענה זו, דהוא עצמו באמת אינו יוצא בקריאה זו שהקדימו ליום הכניסה].

ומורי נר"ו בשם רבותיו ז"ל כ', דכפרים המקדימין ליום הכניסה כך היתה עיקר התקנה שיהא בן עיר קורא להם, וכחד עם חשיבי, וכיון שעדיין הוא מתחייב, לא חשיב לגמרי כמי שאינו מחוייב בדבר, אלא הרי הוא כאותה שאמרו [ר"ה כט:]: כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כיון דבר חיובא הוא, ואף אלו, הרי בני הכפרים ראויין לקרות עם העיירות, ופעמים בני העיירות קורין ככפרים כשאין עשרה בטלנין, אבל בן עיר וכן כרך חלוקין לגמרי בדיניהם, וזמנו של זה לא זמנו של זה כלל, ולפיכך אין אחד מהם מוציא לחבירו. ומיהו הא דבן עיר קורא לבן כפר, היינו דוקא בעשרה, דהכי משמע בירושלמי. עכ"ל הריטב"א.

ב. אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה.

כ' הריטב"א, קשיא להו לרבנן ז"ל, היכי עבדינן הכי שיהו אלו קורין ב"א ב"ב ב"ג, ואלו ב"ד ובט"ו, קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, ובודאי בפ"ק דיבמות איתא להא פירכא, ואסקה רבא דכי אמרינן אגודות הני מיילי ב"ד אחד בעיר אחת פלג הוורו כב"ש ופלג הוורו כב"ה, אבל שני בתי דינין אפי' בעיר אחת לא וכו', ולדידיה שפיר מיתרצא מותני כולה, דאפי' כפרים הקורין בעיירות בזמן חלוק לעצמן, והעיירות עצמן בזמן אחר, שני בתי דינין בעיר אחת הוא, אבל לאפי' דאמר התם אפי' שני ב"ד בעיר אחת הוא אגודות, בשלמא כרכים ועיירות ניחא דהו"ל שני ב"ד בשתי עיירות, אלא כפרים ועיירות קשיא [והר"ן חידש, דהני נמי כשני ב"ד בשתי עיירות מיקרו, שהרי בני הכפרים מצויינין לעצמן] [דכל כפר וכפר יש להם אכסניא ידועה בעיר והכל יודעים שבני מקום פלוני מתאכסנים במקום פלוני בעיר ונקרא על שמן]. ל' הרשב"א בביאור שיטה זו, ודעתן לחזור, ואחד מהן הוא שמוציאין].

ומתוך קושיא זו פירש הראב"ד ז"ל, שהכפרים שמקדימין ליום הכניסה, אינן קורין בעיר אלא במקומן, ולפי שביום אחר אינם יכולים להתקבץ עד שיבא יום הכניסה וישבו מקובצים מן העיר, קבעו להם יום הכניסה. [וכ"כ בשיטת ריב"ב בשם הר' משה בר' יוסף]. והתוס' תירצו, דודאי הכפרים בעיירותיהם קורין, כפשיטא דמילתא וכדמשמע מפירש"י ז"ל, אבל בענין מגילה ליכא אגודות אגודות, דלא שייך וכו' אלא כשהאגודות חולקות אלו עם אלו וכסבורים שהכל היה להם לעשות שיטה אחת, ואלו ואלו מורין על דבריהם ונעשית תורה כשתי תורות, אבל הכא כך היתה התקנה מתחילה שיהיו חלוקים בזמניהם, וכולם מודים ז"ל שעושה כראוי לו, [ואילו היה זה שממקום זה קובע דירתו במקום האחר, היה עושה כהם, ל' המאירי].

ב. מקדימין ליום הכניסה.

המאירי הביא בתוך דבריו פ"ה השאלות, דיום הכניסה הוא יום התענית שהיו מתכנסין בעריהם, ושמא תאמר תינח ב"ג, אבל י"ב וי"א היאך היו מקדימין בהם, פירושה כשחל י"ד באחד בשבת, שיש שמתענין בערב שבת והרי י"ב, ויש שמקדימין לחמישי בשבת והרי י"א, ועיקר מחלוקתם הוא, שאותן שמקדימין לחמישי בשבת, אוסרין להתענות בערב שבת, ממה שאמרו במגילת תענית, כל שנשבע להתענות בע"ש הרי זו שבועת שוא וכו', ואלו שמתירין, מתירין ממה שאמרו במס' עירובין [מ:]: הלכה

מתענה ומשלים וכו'. ואין הדברים נראין וכו', ועיקר הדברים בענין זה, מש"כ בו גדולי המחברים שבני הכפרים לא היו נכנסין בעיירות לא למקרא מגילה ולא לקריאת התורה, חזקה על בני"י שבקיאין הן, אם של עיר או של כפר, אלא שזרכם להתכנס בכפר שלהם לקה"ת, ושאר הימים לא היו מתקבצין כלל, והקלו עליהן לקרות את המגילה במקומן ביום שמתקבצין בו, ולא יהיו צריכין ביום הפורים להתבטל ממלאכתן, שעדיין לא היתה שם קללתו של אביי [לקמן ה:]: שלא לעשות מלאכה בפורים, וע"ז כתבו שאם אין בכפר עשרה בני"א אין קורין אלא ב"ד, שהרי אין מתכנסין לקה"ת וכו'. עכ"ל.

ב. דאי ס"ד אנשי כנה"ג י"ד וט"ו תקון, אתי רבנן ועקרי תקנתא וכו' אין ב"ד יכול לבטל וכו'.

כ' בגילויני הש"ס למוהר"י ענגיל, לכאן מאי קושיא, והרי גם דאורייתא בכוחם לעקור בשב וכו', וצ"ל דהקריאה ביום אחר למצוה, הוי קום עשה משום בל תוסיף, וכיון דדברי קבלה כדברי תורה דמיין, חשיב כעקירת דאורייתא בקו"ע. ועיין שאילתות פ' ויקהל שכ' ז"ל, ואסור לכפרים ועיירות גדולות וכרכים שאין מוקפין חומה וכו' לקרוא מגילה ולקרוא בס"ת בויבא עמלק ולהזכיר על הנסים במודים, אלא יום ארביסר בלבד. ולשון אסור דנקט אין לו שום הבנה רק משום בל תוסיף, עכ"ל.

ב. י"ג זמן קהילה לכל הוא ולא צריך לריבוי.

רש"י פי' דנקלהו לעמוד על נפשם וא"צ לרבות שיהא ראוי לקריאה, דעיקר הנס בו היה. וז"ל הרא"ש [סי' א'], ולא נהירא, דנהי דנקלהו בו ביום, כיון שקבעו הקריאה ב"ד ובט"ו, מנלן שיכולין לקרות בו, ועוד, דלא זמן המלחמה גורמת הקריאה, אלא זמן המנוחה, כדכתיב כימים אשר נחו בהם היהודים וגו'. ונראה לר"י דסוגיית גמ' דידן כעין הירושלמי [ה"א] דפריך וכו' ואימא י"ב י"ג כנגד י"ד וט"ו, ומשני א"ר חלבו י"ג זמן מלחמה הוא והוא מוכיח על עצמו שאין נייחא, פירוש, ליכא לרבויה דלא הוו כימים אשר נחו בהם, אלא מעתה לא יקראו בו, לפניו ולאחריו קורין, בו אין קורין [בתמיה], וה"נ איכא לפרושי סוגיא דידן, זמן קהלה פ"י זמן מלחמה וליכא לרבויה כימים אשר נחו בהם ולא מזמניהם, דמשמע זמנים אחרים דומיא דאלו זמנים דהוה בהו נייחא, ולא צריך קרא לרבויה, דמ"מ קורא, דמק"ו אתי כדאיתא בירושלמי. ולא נהירא לר"ת, דהו"ל זמן מלחמה הוא [והרשב"א והר"ן תירצו, דלישנא דקרא נקט], ועוד קשיא ליה הא דקאמר לא צריך קרא לרבויה, דאין דרך הש"ס (לסתור) [לסתום] דבריו, כיון שלא הוזכר הק"ו בגמ' דידן. ופיר"ת זמן קהלה לכל היא, שהכל מתאספין לתענית אסתר ובאים בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים, לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכין רחמים, וכן מצינו במשה שעשה תענית כשנלחם בעמלק דכתיב וכו'.

ובקרב"נ [אות ב'] הביא דהפר"ח הקשה, דא"כ אמאי מקדימין ליום הכניסה ב"א וב"ב, ליקרו ב"ג שמתקבצין בו. וי"ל דבאמת אם רוצים לקרות ביום י"ג הרשות בידם [ועיין ברש"ש שכ' דבלא"ה יוכלו לקרות בימים שבין יום הכניסה ל"ד וט"ו, מכח הק"ו דהירושלמי], אך חכמים הקלו על בני הכפרים להקדימן על יום הכניסה וכו' שיהיו פנויים ביום י"ג למכור צרכי סעודה על שמחת פורים.

ב. אבל בזה"ז הואיל ומסתכלין בה, אין קורין אותה אלא בזמנה.

רש"י פירש שהכל צופין בה לעשות פסח לסוף שלשים יום, ואם תקדים קריאתה נמצאו אוכלין חמץ בימים אחרונים של פסח. וי"ג ברש"י ביום אחרון של פסח. ובהגהות חש"ל ביאר הטעם, דמקריאת י"א וי"ב לא אתו למיטעי, כיון דמותרין בהספד ובתענית, וגם לגירסא דידן "ימים אחרונים" ביאר, דס"ל לרש"י דכפרים של מוקפין מקדימין מט"ו ל"ג, ולדידהו טעו בשני ימים. אמנם בבע"מ ובשיטת ריב"ב הביאו פירש"י וכו' להדיא דטעו מכח קריאת י"א וי"ב וי"ג, לאכול חמץ בימים אחרונים של פסח. והרי"ף כ' ז"ל, כלומר הואיל ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה כדי לחלק להם מעות פורים, אין קורין אותה אלא בזמנה. ויש שגורסין הואיל ומסתכלין בה, כלומר באותו העת שהיו ישראל מעמידין דתיהם ואין באין לידי סכנה, היו קורין אותה ב"א ב"ב ב"ג, אבל בזה"ז שמסתכלין ישראל

בדתיים, אין קורין אותה אלא בזמנה שהוא י"ד וט"ו. [ושני הפירושים גם ב"ר"ח ובערוך].

ועל פי קמא הקשה בעה"מ, מהא דאמרין לקמן [ד:]: הואיל ואמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה, גובין בו ביום [שמקדימין בו לקרות. רש"י] ומחלקין בו ביום, מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. וראיתי לרב רבי אפרים ז"ל שפירש לפרק זו הקושיא ואמר, בזה"ז שישאל מיוסרין בדקדוק עניות, אי יהבינן להו מתנות ב"א ובי"ב ובי"ג, אזלי ואכלי להו ביומא ההוא, ושמתח פורים אינה נוהגת אלא בזמנה ובטלה לה שמחה, ואי אמרת ליקרו ב"א ולא ליתבי להו מידי עד יום י"ד וט"ו, כיון דחזי עניים דקרו מגילה ולא יהבי להו מידי, מייאשי ואזלי להו לדוכתא אחריתי וקא בטלה מצות פורים מהני דקרו ב"א ב"ב ובי"ג. ועיין בהשגות הראב"ד שפי' עד"ז, ועל פירש"י הקשה, אטו כו"ע לבני כפרים מסתכלי, והלא בני עיירות ובני כרכים קורין בזמנם, ובני הכפרים הולכין לכרכים בימי הפורים ומוליכים להם מזון לשמחת הפורים, וגם הם עצמם אין עושין סעודת פורים אלא בי"ד ובט"ו, ולפי [וי"ג ועד] שמסתכלין במקרא מגילה, יסתכלו בשמחת פורים כי הוא עיקר הפורים.

והרמב"ן במלחמות סייע לפי' בתרא שבר"ף, וז"ל, תניא בתוספתא [ה"ג] הואיל ומסתכנין בה לא יסתכנו אלא בזמנה, וגרסינן בירושלמי [ה"ד] הני במקום שהם מסכנין, קורין אותה בי"ד, ר' יוסי בעי אי במקום שהם מסכנין, לא יקראו כל עיקר, הא אין עליך לומר אלא כלשון האחרון שכ' רבינו יצחק ז"ל, וזו היא גירסתו של רבינו האי גאון ז"ל, עכ"ל. וכ' במראה הפנים דקושיא דר' יוסי קיימת לפי ג' זו, ואפשר דבחד יומא לא אושא מילתא כ"כ, כמו אם היו מקדימין לקרות פעם ביום זה ופעם ביום זה, ולפיכך לא חששו אלא בהמקדימין, ועוד דלענין שלא לקרות כל עיקר, לא רצו לבטל, וסמכו על הכתוב וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וגו', ומדכתיב "האלה" משמע אלו ב' ימים המפורשים לעיל מינה הן שלא יעברו וזכרם לא יסוף לעולם. ובציון ירושלים פי' עפ"ד הריב"ש בתשובה, דמה שאמרו בכתובות [ג:]: אי דאמרו בתולה הנשאת ברביעי תיהרג לגמרי ניעקריה, והקשה, הא קיי"ל דהיכא שמתכוונין לעבור על דת, יהרג ואל יעבור, ותיריך דכיון דלא גזרו עלינו שאם לא נבטל תקנת חכמים יהרגו אותנו, הרשות בידנו לבטל התקנה, וממילא הרשות ביד הבתולה לינשא ביום אחר, מאחר שביטלו חז"ל את תקנתם, וה"נ שלא לקרות כל עיקר, זה א"א, דיהרג ואל יעבור, אבל לעקור תקנת חכמים שתקנו זמנים הרבה, זה הרשות בידינו, ובפרט להניחו על עיקר הזמן בי"ד, זה ודאי מותר.

ב. ברש"י ד"ה אלא שהכפרים. ופעמים שיום הכניסה בי"ג ופעמים שהוא ב"א.

כ' הרש"ש, רבים מתקשים מדוע דלג י"ב, [ובהג"ה עה"ג כ' דיש לגרוס נמי ופעמים שהוא ב"ב, וכ"כ בשו"ת ריב"ב בשם רש"י, וברש"י שבר"ף הגירסא ופעמים שהוא בי"ג וי"ב ופעמים שהוא בי"א], ולכאן י"ל ד"ב משכח"ל בעיירות, בחל להיות בשבת [כדתנן בספא], אבל נראה דאי לא הקדמת כפרים ליום הכניסה, היו עיירות נדחות לערב שבת, עיין מש"כ לקמן [ד:]. [בד"ה א"ר חלבו, ושם ביאר דממתני' לא שמעינן לדחות עיירות לחמישי כשהל י"ד בשבת, רק בזמן שהכפרים קורין בו, אבל ר' חלבו הוסיף דאף בזה"ז שאין הכפרים מקדימין ליום הכניסה נמי בעיירות מקדימין. ולכאן לפ"ז עדיין יש מקום לתירוץ כאן, דרש"י נקט קושטא דמילתא, דאף דאין ראייה ממתני' לדין זה, אבל כיון שהוא אמת מדר' חלבו, י"ל דאין זה תקנה שתיקן ר' חלבו, אלא כך הוה נמי מעיקרא. אמנם לשון הר"ן [בהך בבא דחל להיות בשבת] ובע"ש לא אפשר דליקרו, משום דאינו יום קבוע לשום אדם, הילכך מידחו ליום הכניסה שהוא זמן הכפרים מיהת].

ב. ואימא בתליסר.

מרש"י נראה דגרס ואימא מוקפין בתליסר [וחמשה עשר דכתיב בקרא, אשושן שנחו בו בשעת הנס]. אמנם בפיר"ח כ' וז"ל, כלומר, מוקפין אי בעו בט"ו אי בעו בי"ג. והריטב"א כ' וז"ל, ודאי כל הני ואימא ואימא דאמרין בסוגיא, לא פרכי ממש נינהו, אלא לברורי דרך קושיא ותירוץ, והיינו דאמרין ואימא י"ג, שיקראו עיירות בי"ד או בט"ו [דבתרוייהו ליכא

למימר כדלעיל], וכרכים בי"ג, ואע"ג דיהבי חשיבותא לעיירות טפי להקדים כרכים לעיירות ולקבוע להם ימים שלא היו למנוחה דידהו, אה"נ, והא ודאי לאו פירכא היא דליכא למיפרך כי הא, אלא ברור הוא כדאמרין.

ב. איתקש זכירה לעשייה.

כ' הריטב"א, פירוש לענין קביעות הימים, אבל לא לכל ענין, שהרי חיב אדם לומר מקרא מגילה בלילה [לקמן ד.], וסעודה אינה אלא ביום, דימי משתה ושמחה כתיב, ימים ולא לילות, וכדאמרין לקמן [ז:]: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא יד"ח, אלא ודאי כדאמרן דשאני קריאה בלילה דרבייה קרא מדכתיב ולילה ולא דומיה לי, ולעולם בכלל ימים אלו ליכא לילות.

ב. ותנא דידן מ"ט, יליף פרזי פרזי וכו' וכתבי התם לבד מערי הפרזי הרבה מאד וכו'.

כ' התו"ט, דהואיל ונכתב בשנת הארבעים סמוך לפטירת מרע"ה, חשבינן ליה מימות יהושע. ודלא תלינן מימות משה, חדא, דא"כ כל שהיתה מוקפת מתחלת יציאתן ממצרים שהיא מ' שנה קודם לביאתן לארץ, ומנא ידעינן איזה היתה מוקפת בזמן ההוא, ועוד, דהיינו טעמא דמסיים הרע"ב ולפי שיהושע התחיל להלחם בעמלק תחלה וכתבי כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע לפיכך הזכירו מימות יהושע. וז"ל המאירי, ואע"פ שמקרא זה במשה כתיב, והיה לנו לומר מימות משה, אעפ"כ תלו הדבר ביהושע שהוא עיקר כיבושה של א"י, ויש שפירשו הטעם מצד שנלחם יהושע עם עמלק שהיה המן מזרעו, וממה שמצאו בהגדה, זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, מה נשתנית מצוה זו שנאמרה בלשון זה יותר משאר מצוות, כשהתחיל יהושע במלחמת עמלק, היה מחזר להיותה מסתיימת על ידו, אמר הקב"ה למשה, אמור לו כשיגיע זמנו של עמלק לימחות מלפני, יהא הוא נזכר עליה, והוא ששנינו כל עיר שהיא מוקפת חומה מימות יהושע.

ב. אלא שושן דעבדא כמאן.

פירש"י היאך עשו אותן שבשושן בט"ו. וכ' ע"ז הרש"ש, קשה לי, אי על שעת הנס קפריך, הא אז עשו מעצמן ביום נייחא שלהן, ואי פריך על לדורות, הא לא אשכחן בהמגילה דיעשו בט"ו, וכן במשנה ליתא דינייהו [יעו"ש]. וכבר עמד ע"ז הפר"ח בהגהות מים חיים כאן, וכ' וז"ל, אין להקשות דמנא ליה, דהכי מוכרח מהגמ' לקמן דקאמר עיר ועיר לחלק בין שושן לשאר עיירות.

הרשב"א והריטב"א הוכיחו מכאן, דאפי' מוקפין שבחו"ל קורין בט"ו, דהא לא אשכח חידושיא אחריןא בשושן אליבא דתנא דידן אלא משום דאין היקפה מימות יב"ג, הא לאו הכי ניחא ליה, ואי נימא דלתנא דידן מוקפין שבחו"ל אין קורין בט"ו, הא על כרחך שושן טעמא אחריןא אית בה. ולאפוקי מדעת מקצת החכמים [הו"ד ברמב"ן וברשב"א], דאית להו דלתנא דידן דתליא בימות יב"ג אין הדבר תלוי אלא בא"י בלבד, דמה ענין יב"ג לחו"ל, ועוד דגז"ש של פרזי פרזי בשל א"י היא ובאותן עיירות שנתקדשו.

ב. אלא קרא לדרשא הוא דאתא וכדריב"ל הוא דאתא וכו' כרן וכל הסמוך לו וכו'.

כ' הריטב"א וז"ל, פי' דלא כתיב כפילא דלישנא לחלק, אלא כל א' מינייהו מייתר לדרשה, ומדינה מייתר לכדריב"ל דאמרו כרן וכו', דכיון דמגנו בתוך העיר בשעת צרה, ומשתתפי לכל מילי, כדידהו חשיבי לענין מקרא מגילה. וכ"ת יתורא דעיר ועיר למה לי, י"ל דלהאי נמי אתיא שכל הסמוך לעיר וכל הנראה עמו וכו', ואיצטריך לריבויי בעיר וכרן, דכיון שאין הדין כן לבתי ערי חומה, [ואי לא כתב] אלא בחד מינייהו, הו"א אין לך בו אלא חידושו. וכ"כ הרשב"א ותוס' רי"ד, ופירשו דהא דסמוך לעיר נידון כעיר, היינו שאף אם הוא כפר, אינו רשאי להקדים ליום הכניסה.

והשפ"א כ', לולי דבריהם היה אפ"ל דריב"ל לא אמר דוקא במוקפין, אלא כללא כ"ל, דכל הסמוך ונראה לכרן דינו ככרן, ופי' "כרן", היא עיר גדולה

דמקלעי בה אינשי מעלמא, כדלקמן בגמ', וכמש"כ התוס' לקמן [ג: כרך שאין בו] דפרוז נקרא ג"כ סתם כרך, עיי"ש, ולהכי כרך פרוז, כל הסמוך לה **אפילו מוקף** דינם ג"כ ככרך זה הפרוז, וא"כ א"ש לישנא דקרא מדינה ומדינה ועיר ועיר, פי', עיר הסמוכה למדינה דפרוז, ועיר הסמוכה למדינה דמוקף וכו'. אלא שכל הפוסקים פירשו דריב"ל איירי רק במוקפין.

ג. אלא שכחום וחזרו ויסדום.

רוב העם מן הסופרים ההדייטים שכחום, והיו כותבין הסתומין בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה וכן הפתוחות, עד שחזרו ב"ד ותקנום להם כאשר היו מסורין מייסדין בידיהם. ל' ר"ח בשבת [קד]. וכו' הרשב"א [לעיל ב: בד"ה מנצפ"ך] וז"ל, עד מלכות יאשיהו היאך אפשר ששכחום, והלא ספר תורה מונח בארון, וכן הלוחות, אלא לאחר שנגזז הארון בימי יאשיהו הדברים אמורים. וכ"כ הריטב"א. [ומבואר דשרי לראות בס"ת זה, ואפי' בלוחות, כדי לברר אופן הכתיבה].

ג. תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו.

המהרש"א בח"א העיר, למה לא תרגם התורה, דהא קדים טובא לאונקלוס [דאונקלוס היה תלמידם של ר"א ור' יהושע, תלמידי ריב"ז, ויונתן ב"ע וריב"ז היו תלמידי הלל הזקן], ותירץ דמשום דבתורה מיפרשא מילתא, לא היה נצרך עדיין לפרש התורה בדורו. ובחש"ל כ' דאפשר שלא נשתכח עדיין תרגום של תורה בימי יונתן ב"ע עד דורו של ר"א ור"י, ובא אונקלוס הגר וחזר ויסדו מפי ר"א ור"י.

ג. יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבנ"א.

כ' הגריעב"ץ, אין המכוון בכאן על סתרי סודות ורזי עליונים, כי לא מצינו שגילה יב"ע בתרגום שום סוד נעלם וגנוז בחכמת האמת, אלא הכוונה בכאן כמו שמפרש רב יוסף, שהתרגום מגלה פירוש מקראות הסתומים, והיתה הקפידא על דרך "התורה מכסה ואתה מגלה" [שבת צז.], כי באמת עדיין דבר נסתר צפון במקרא כזה, כי מדוע ידבר הנביא בלשון חידה. וז"ל התוס' ר"ד, פי', דכיון דכתב תרגומא דקראי, לא מסרי נפשייהו למילפיניהו כדמעיקרא.

והפני"כ וז"ל, יש לדקדק, מה קול הרעש הזה שנזדעזעה א"י על כך, ואי משום דמסקינן משום דאיכא מילי דמיסתמן, אכתי הא מצינו כה"ג טובא שהתנאים והאמוראים דרשו כמה מדרשים מאי דלא הוה ידעינן מפשט המקראות. [עיי"ש מה שהקשה עוד על הס"ד דגמ' ומה שביאר בזה]. ומסיק, משום דאיכא מילי דמיסתמי, וא"כ מה שפירש בהם יב"ע בכל ספרי נביאים הו"ל דברים שבע"פ, ואי אתה רשאי לאומרן בכתב, וכ"ש מה שעירב ביחד דברים שבכתב עם דברים שבע"פ, וא"כ מ"מ איכא איסורא בין בכתב ובין בע"פ. ועי"ז השיב יב"ע שעשה כן כדי שלא ירבה מחלוקת בישראל, ובכה"ג ודאי שרי לכתוב דברים שבע"פ, משום עת לעשות לד' הפרו תורתך כדאמר בפ' הניזקין [גיטין ס.]. [ועיי"ש שיישב לפ"ז קושיית הרשב"א [הו"ד לקמן בסמוך] דאנן אית לן תרגום של כתובים, ולהנ"ל י"ל דהיינו בתר דהותר לכתוב תושבע"פ משום עת לעשות לד', וההיא דר"ג הזקן, י"ל דלא היה באותו תרגום אלא שינוי לשון מלשון מקרא ללשון תרגום, דאין בזה דברים שבע"פ וכו'].

ג. ביקש לגלות תרגום של כתובים, יצתה בת קול ואמרה לו דיין.

כ' הרשב"א, וא"ת והא אנן אית לן תרגום של כתובים, ובימי התנאים נמי היה להם, וכדאמרינן לקמן בפ"ג, [כא:]: בהלל ובמגילה אפי' עשרה קורין ועשרה מתרגמים, ובשבת פ' כל כתבי הקודש [קטו]. אמר דר"ג הזקן היה עומד ע"ג מעלה בהר הבית, והיה ספר איוב תרגום מונח לפניו ושקעו תחת הנדבך וכו'. ונראה שאחד מן התנאים שלאחר יונתן ב"ע תרגמו, ולא תרגם ספר דניאל משום דאית ביה קץ משיח, ויונתן ב"ע שנמנע מלתרגם, משום דכיון שלא יכול לתרגם את הכל, לא רצה לתרגם מקצתו. וכ"כ הריטב"א. ובתוס' הרא"ש כ', נראה שתרגם איוב משלי תלים, אמ"ת סימן, שהרי הם מתורגמים בידינו, וגם ביקש לתרגם דניאל, וא"ל בת קול דיין, משום דאית ביה קץ משיח.

ג. מאי תקנתיה ליקרי ק"ש.

כ' הרב החיד"א בהגהותיו כאן, אפשר כמש"כ בס' פענח רזא פרשת ואתחנן, מתחיל הפסוק בשי"ן [דשמע] ומסיים בדל"ת [דאחד], הוא שד, כי הקורא ק"ש ניצול משד, ומשו"ה איבעית אפשר דיש שדים מבעיתים, ולינצל לקרי ק"ש להבריחם. [א"ה, לכאו' לפי פשוטו הוא כמש"כ הנפה"ח [ש"ג פי"ב] ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה וכו'].

כ' המהרש"א בח"א בסנהדרין [צד]. אע"ג דאסור להתרפאות בדברי תורה, הכא אע"ג דאיירי בשכבר איבעית, לא מקרי רק להגן דשרי כדאמרינן בפרק ידיעות הטומאה [שבועות טו:].

ג. שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה.

כ' הרש"ש, זכורני שראיתי בתשו' בית אפרים [סי' י'] שנתקשה מאי ביטול תורה שייך בזה, הכי קריאת המגילה איננה ת"ת. ולענ"ד מיושב ע"פ המבואר בשו"ע יו"ד סי' רמ"ו ס"ג בד"א וכו' [לכאו' צ"ל ס"ד, וז"ל השו"ע שם [והא ל' הרמב"ם והטור], חייב אדם לשלש לימודו שליש בתורה שבכתב וכו', בד"א בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך ללמוד בתורה שבכתב וכו' יקרא בעתים מזומנים תושב"כ וכו'. ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו]. גם י"ל כגון הרב שלומד עם תלמידים והמה כבר שמעו והרב עדיין לא שמע, שיבטל הרב וילך לשמוע מ"מ אף שעיי"ז יתבטלו התלמידים. עכ"ל הרש"ש. ובחכמת שלמה למוהר"ש קלוגר [סי' תרפ"ז ס"ב], כ' שאם מכוון למצות מגילה אינו מקים מצות ת"ת, וכן אטו משמיה דהחזו"א.

ג. אמש בטלתם תמיד של בין הערבים וכו' על איזה מהם באת וכו'.

עיי' מצפ"א שהקשה, דמשמע שהיו ראויין לעונש גם על ביטול התמיד, והלא מן הדין היו פטורין ממנו, דקיי"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ובסוף פ"ח דסוטה [מד:]: אמרינן דמלחמת יהושע לכבוש את הארץ דברי הכל חובה ופירש"י והעוסק בה פטור מן המצוה. [וכ' בנו, דמה שהשיג הרש"ש בעירובין [סג:]: שכבר יישב רש"י זה במתק לשונו במש"כ דאין זמן מלחמה בלילה, אכתי קשיא דהא אמרינן בסוכה [כה]. דשלמי מצוה פטורין מן הסוכה אף בשעת חנייתן]. וי"ל דשאני הכא דמשמע דתמיד של שחר הקריבו, [שהרי לא הוכיחו אלא על ביטול תמיד של בין הערביים], וכיון שכבר התחילו במצוה זו, א"ש שהיו צריכין לגמור מצות הקרבת תמיד של בין הערביים, שהרי שניהם מצוה אחת כדמשמע מדברי הרמב"ם בהל' תמידין, דכיון דכבר התחילו בה, הוו עוסקי במצות תמיד, ולא שבאה להם מצוה חדשה בעת שעסקו במלחמה, וא"כ עסק המלחמה לא פטר אותם ממצות הקרבת התמיד. [א"ה, דאע"ג דמצות התמיד לא פטרם ממצות המלחמה, [אי משום פיקו"נ של הנלחמים שאינם עוסקים בתמיד וזקוקים לעזרתם של אלו, אי משום שבזמן שביתיים אינם עוסקים בתמיד, וכעין מש"כ תוס' בב"מ [כט. בד"ה והוין] לענין מצוה השבת אבידה, שאינה פוטרת מן המצוה בשעה שאינו עוסק בה], מ"מ א"א משתפטור אותם מצות המלחמה ממצות התמיד].

ג. בתוד"ה מבטלין. והלא אחר הקריאה יש הרבה שהות לעבודה וכו', וי"ל דטוב לקרות עם הציבור משום דהוי טפי פרסומי ניסא.

וז"ל הריטב"א, דאע"פ שיש שהות ביום לעבוד עבודתם לקרוא אח"כ המגילה, אפ"ה מבטלין מעבודתם כדי לקרוא עכשיו בציבור ברוב עם הדרת מלך, והכי משמע לישנא דבאין לשמוע מקרא מגילה [א"ה, אולי דייק כן מדלא קאמר מבטלין וכו' וקורין מגילה] וכו', ונראין דברים שכל שהתחילו בעבודתן אין מבטלין אותן אלא בשא"א לקיים שתייהם, שאם יעבדו תחילה שוב לא יהיה להם קורא המגילה, דבהא אפשר שמבטלין אחר שהתחילו וחוזרין לעבודה, הא לא"ה אין מבטלין וכדאמרן. ולקמן בסמוך [סוד"ה מכאן] כ' די"מ שמבטלין עבודתן לגמרי אפי' כשאין שהות ביום לחזור לעבודתן [והוא כמש"כ בפסקי תוס' בערכין אות י"ט, וצינו הגרע"א כאן], דחכמים יכולים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ומסיק דאינו מחוויר אלא כדאמרן. עכ"ל. וכ"ה דעת הרשב"א והר"ן, וכ"פ השו"ע [סי' תרפ"ז ס"ב], ובמ"ב שם [ס"ק י"א] הביא דהמהרש"ל והב"ח

והגר"א פסקו כה"מ. [אמנם בהא דמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה, כי הריטב"א שמבטלין תורתן לגמרי, דמקרא מגילה מצוה עוברת היום, ות"ת אפשר למחר, א"ה, צ"ב דלפ"ר למחר היא מצוה בפנ"ע, עיין במ"ב [סי' תקמ"ה ס"ק מ"ז] בשם הט"ז, וכשם שמבטלין מפני תפילה וק"ש לכל אדם, ומפני ק"ש אפי' למי שתורתו אומנותו, דמשום פרסומי ניסא עשאוהו כק"ש דאורייתא].

ג: כבוד תורה דיחיד חמור.

כ' השפ"א, י"ל הטעם משום שהוא בשביל התורה שלמד כל ימי חייו, אבל ת"ת דהאידינא היא רק דהשתא. גם י"ל דכשע"י הלימוד מבטל ממצוה אין כח לימודו השתא כמו כל ת"ת, אבל כבוד הוא בשביל לימודו בלי ביטול מצוה.

ג: ת"ת ומת מצוה, מת מצוה עדיף, מדתניא מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה.

בתוס' פירשו דלאו דוקא מת מצוה, דה"ה כל מתים מבטלין ת"ת להוצאתן כדמייתי מברייתא. וכן פירש הרשב"א בחד פירושו. וכן עוד, א"נ י"ל דברייתא רשות קתני, דאי בעי מבטל, וכיון דלשאר מתים רשות, לגבי מת מצוה חובה, והכי דייק בריש פ' האשה שנתאלמנה. וז"ל הרא"ש בפ"ב דכתובות [סי' ה'], י"מ הא דקאמר מבטלין ת"ת, כלומר רשאי לבטל, ומביאין סעד לדבריהם מההיא דמגילה דמשמע דוקא מת מצוה עדיף מת"ת אבל מת אחר לא, ואין חובה לבטל אבל רשאי לבטל, והא דמייתי ראה על מת מצוה מהא דתניא מבטלין ת"ת, ה"פ מת מצוה עדיף וחייב לבטל, מהא דתניא דרשאי לבטל בשאר מתים, ממילא שמעינן דמת שאין לו קוברין עדיף מת"ת וחייב, ועוד מביאין ראה מהא דתניא אמרו עליו על ר"י בן אלעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת, ואי כל אדם חייב לבטל ת"ת, מאי רבותיה דר' יהודה בן אלעאי, אלא ודאי כל אדם רשאי, ואמרו עליו על ר"י בן אלעאי שהיה מנהיג עצמו כחייב ומבטל תמיד.

ומסיק הרא"ש כתוס' דידן דחובה קאמר, וההיא דר' יהודה מייתי סייעתא מיניה דאע"פ שהיתה תורתו אומנותו ולא היה לו עסק אחר, אלא ת"ת, היה מבטל וכ"ש שאר העם. וכן בקרב"נ שם [אות ל'] דלמי שתורתו אומנותו מיהת אין חיוב לבטל מלימודו, דאל"כ מאי רבותיה דר"י בן אלעאי, אלא ודאי דמי שתורתו אומנותו רשאי, ואמרו עליו על ר"י שהיה מנהיג עצמו כחייב ומבטל תמיד, [וכדפי' הרא"ש לדעת הי"מ], ודלא כב"ש [סי' ס"ד סק"ג] שכ' אפי' מי שתורתו אומנותו חייב לבטל. [ולכא' נפק"מ בכ"ז גם לענין סיפא דברייתא דמבטלין להכנסת כלה, אי חיובא קאמר או רשות, וכן במי שתורתו אומנותו, לענין הכנסת כלה תליא בפלוגתא דרב"ש והקרב"נ, וצ"ת].

ג: בעי רבא מקרא מגילה ומת מצוה הי מינייהו עדיף וכו', הדר פשטה מת מצוה עדיף, דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה.

ופירש"י דכתיב לא תוכל להתעלם, וכתיב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן ואינה לפי כבודו. והקשה המהרש"א, דבברכות [יט:]: דחי לה שאני התם דכתיב והתעלמת [וכ"ת נילף מינה, איסורא מממונא לא ילפינן], וכן הקשה הפנ"י, ועוד הקשה הפנ"י דטפי אית לן למילף מולאחותו דכבוד הבריות דוחה ל"ת, דנהי דדחינן התם שב ואל תעשה שאני, ה"נ כי דחי למקרא מגילה הוי בשוא"ת, [א"ה, דאע"ג דאיהו מעשה קעביד לעסוק במת מצוה ועי"ז מתבטל ממגילה, מ"מ כיון שביטול המצוה דמגילה הוא בשוא"ת במה שאינו קוראה, שפיר ילפינן מהתם], ועוד הקשה אעיקר פשיטותא דרבא מה בכך דכבוד הבריות דוחה ל"ת, הא איכא כמה מ"ע דדחו ל"ת, ואפ"ה מגילה דוחה כמה מצוות עשה, ועבודה גופא תוכיח שדוחה אפי' שבת שהוא ל"ת שיש בו כרת, ואפ"ה מגילה דוחה אותה.

ומסיק הפנ"י, דודאי פשיטא ליה לבעל האבעיא דאין שום מצוה דאורייתא נדחית לגמרי מפני מגילה דרבנן, אלא דמספק"ל אי כבוד הבריות דאורייתא, או דלמא כבוד הבריות לאו דאורייתא, אלא מ"מ עדיף משאר מ"ע לקוברו, והא דילפינן מולאחותו היינו דוקא בענין שאם לא יקברנו לא יהא לו קוברים אח"כ וכו', ועי"ז פשיט שפיר דודאי כבוד הבריות דאורייתא וכפירש"י דילפינן מוהתעלמת, דאע"ג דדחינן דאיסורא מממונא לא ילפינן, היינו לענין איסור דאורייתא, משא"כ לענין מגילה

והגר"א פסקו כה"מ. [אמנם בהא דמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה, כי הריטב"א שמבטלין תורתן לגמרי, דמקרא מגילה מצוה עוברת היום, ות"ת אפשר למחר, א"ה, צ"ב דלפ"ר למחר היא מצוה בפנ"ע, עיין במ"ב [סי' תקמ"ה ס"ק מ"ז] בשם הט"ז, וכשם שמבטלין מפני תפילה וק"ש לכל אדם, ומפני ק"ש אפי' למי שתורתו אומנותו, דמשום פרסומי ניסא עשאוהו כק"ש דאורייתא].

וכ' השפ"א וז"ל, אבל העיקר דאין מגילה דרבנן דוחה עבודה דאורייתא כמש"כ הראשונים ז"ל, אבל לפענ"ד היה אפשר לומר דהכהנים שבאותו בית אב, וכן אנשי משמר שביום זה, מבטלין אם לא שמעו עדיין המגילה והולכין אחרים שכבר שמעו המגילה למלאות מקומן, רק כיון שהחיוב מוטל עליהם שפיר נקרא מבטלין, ובהכי דייק טפי הדרש משפחה ומשפחה, דהקביעות של משפחת כהונה ולויה כל א' בזמנו נדחה מפני המגילה. ולפ"ז היה מוכח למסקנא דאפי' עבודה דיחיד חמור מת"ת דיחיד, דהא ביטול עבודה דמשפחה זו היא רק עבודה דיחיד, [א"ה, לכא' עבודה עיקר עבודת ציבור, אבל ת"ת עיקרה חובה המוטלת על היחיד], וכ"ת בתוד"ה מ"מ עדיף.

ג: בתוד"ה חיישינן. פי' ריב"א דדוקא חוץ לעיר וכו' ובלילה, וכן היה יהושע וכו'.

וכ' הריטב"א, וכ"ת ועובדא דיהושע מנא לן דבלילה הוה, דהא לא כתיב הכי בקרא, וי"ל דאפי' תימא דיממא, כיון דאודעיה דלאו בר אינש הוא, דכתיב כי אני שר צבא ד', והוה בשדות, הו"ל למיחש שמא שד הוא. [ולא מהני הכא להאמינו משום הפה שאסר הוא הפה שהתיר. ועיין בקה"י בב"מ [סי' כ"ד אות ב'] שהביא ראה מהירושלמי דנאמנות דמיגו אינה אלא בצירוף חזקת כשרות של האדם, ולגברא דלית ליה צד נאמנות מצד עצמו, אין בכח המיגו לפעול שיהא נאמן, והתם נמי איירי במיגו דאי בעי שתיק].

ג: בתוד"ה אמש. קשה אמאי בטלוהו וכו' אבל הכהנים [שלא היו נלחמים. ריטב"א] אמאי לא היו מקריבין התמיד.

כ' הרשב"א, י"מ דלא תמיד ממש ביטלו, אלא שלא היה שם מעמד ישראל מפני שהיו טרודים במלחמה, והעלה עליהם כאילו ביטלו התמיד, והם לא חששו כ"כ, כיון שאינם מעבדין את הקרבן. ואינו מחוור, דא"כ מאי קושיא מהא דיהושע, התם הוא דת"ת עדיף ממעמד, אבל עבודה ממש עדיףא מת"ת ומכאן סמכו של בית רבי.

ג: בתוד"ה אמש. והכהנים נושאיין את הארון.

הרמב"ם [בסה"מ מ"ע ל"ד] כ' דלדורות נשיאת הארון בכהנים ולא בלויים, והרמב"ן השיגו וס"ל דאף לדורות נשיאת הארון בלויים. ולכא' דברי תוס' [והרשב"א והריטב"א שכ' כמותן], מטין כדעת הרמב"ם, דאי ס"ל כהרמב"ן, מ"ט נשאוהו הכהנים באותו היום [דהצווי שישאוהו הכהנים להקיף את יריחו, נאמר אחר מעשה זה].

ג: הא דרבים הא דיחיד.

כ' בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל, ות"ת של תינוקות, הואיל והוא הבל פה שאין בו חטא, מעלתו כמעלת ת"ת דרבים ועדיף מעבודה. שו"ת תשב"ץ [ח"א סי' ס"ד]. [והביאו גם הגרע"א בגליון השו"ע כאן]. ולפ"ז לכא' אין לבטל תינוקות מת"ת להביאם לשמוע מקרא מגילה, דלגבייהו ליכא ק"ו מעבודה. [ועיין בשעה"צ [סי' תרפ"ז סק"ח] שכ' וז"ל, ואיתא בגמ' דוקא ת"ת דיחיד, אבל ת"ת דרבים חמירא מעבודה, ומ"מ אין נפק"מ בכל זה לענין מקרא מגילה, דת"ת דרבים לא מיקרי א"כ ת"ת של כל ישראל, כן מוכח מרש"י ור"ן וכו'. עכ"ל. ולהתשב"ץ לכא' נפק"מ לת"ת דתשב"ר].

ג: נשים וכו' אבל לא מטפחות.

פירש"י על ליבן. ותוס' פירשו מטפחות יד על יד, או על ירך, או על פנים. וז"ל הריטב"א, שמכות על ראשיהן בידן, שלא נאסר אלא שריטה וגדידה, אבל מכה על ראשו עד שדמו שותת, כדאמרינן בסנהדרין [סח]. ברבי עקיבא כשמת רבי אליעזר. [והתוס' לטעמייהו שכ' שם וז"ל, משום שרט לנפש ליכא, דמשום תורה קעביד, כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי

דרבנן ילפינן שפיר [דהוי דאורייתא, ועל כן עובר כל שעה שמשנהו, וכנ"ל], וממילא הוי דינא דאין מצוה דאורייתא נדחית לגמרי מפני מגילה דרבנן.

וז"ל השפ"א, נלע"ד לפרש בפשיטות, דודאי כבוד הבריות בלי שום מצוה אינו דוחה רק ל"ת דרבנן, וממילא הכא דמצות מגילה ומצות קבורת מת שוין, דכמו דמגילה דוחה עבודה כן היה דוחה מת מצוה, אלא דרבא נסתפק דאע"ג דפרסומי ניסא של המצוה שהוא היתרון במגילה, הוא יותר מכל מצוה, דלכך דוחה עבודה, מ"מ במת מצוה דאיכא נמי כבוד הבריות נוסף על מצות התורה, מה עדיף, וע"ז פשט שפיר מהא דכבוד הבריות דוחה ל"ת דלא תסור, והיינו כבוד הבריות בלי מצוה, כגון שלא לעמוד ערום בשוק רשאי לילך בבגד כלאים דרבנן, או לקנח במוקצה בשבת, ופרסומי ניסא בלי מצוה כגון שירצה להוסיף פרסום על המצוה פשיטא שאין דוחה אפי' איסור דרבנן, א"כ מוכח דכבוד הבריות עדיף מפרסום הנס, וממילא מת מצוה דאיכא כבוד הבריות נוסף על המצוה, עדיף ממגילה דאיכא פרסומי ניסא נוסף על המצוה.

ג: כרך שישב ולבסוף הוקף נידון ככפר.

הקשה הר"ן, א"כ עיר המוקפת חומה מימות יב"נ אמאי קורין בט"ו, ניוחש דילמא ישיבה ולבסוף הוקפה, י"ל ישיבת העכו"ם אינה ישיבה, ונמצא שבשעה שכבשה יהושע היתה בה חומה, ולא ישיבה עד שנתיישבו בה ישראל. וא"ת הרי בכל הערים המוקפות חומה מימות יהושע קורין בט"ו [ואפי' בחו"ל], [כן הוא גם מסקנת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א, ודלא כמקצת החכמים שהביאו, דס"ל דמוקפין שבחו"ל דינן כפרזים], ואי אמרת דישבת העכו"ם אינה ישיבה, הרי הן כאילו לא היו מוקפות חומה מימות יב"נ, לפי שלא היה בהן באותו זמן ישיבה כלל, י"ל כי אמרינן הכי ה"מ בא"י, משום דכיון דלענין בתי ערי חומה דינן כמוקפין חומה מימות יב"נ מפני שישבת העכו"ם אינה ישיבה [כלפי ישיבת ישראל שלאחר הכיבוש, והוי ישיבת ישראל כתחילת ישיבתן אחר שהוקפו, וכנ"ל], אף לענין קריאת מגילה נידונות כמוקפות חומה. [אבל לענין מוקפות חומה שבחו"ל, שפיר הוי ישיבת עכו"ם ישיבה, דלחיי הוקף ולבסוף ישב]. אלא דאכתי איכא למידק בעיירות המוקפות חומה שבחו"ל, ניוחש דילמא קדמה ישיבתן לחומתן ונמצא שהרי הן כאילו אין להם חומה, אלא איכא למימר שהולכין אחר הרוב, שעל הרוב קודמת חומתן לישבתן, שכן דרכי רוב המדינות מקיפין חומה תחלה ואח"כ מיישבין אותן. [א"ה, אם כוונתו כפשוטו לילך אחר הרוב, יש לדון משום קבוע. והרמב"ן כ' בקיצור שדרך בונה מדינות להקיפן חומה תחילה ואח"כ מיישבן, ולא הזכיר רוב].

ועיין בפנ"י שהקשה, לפי מש"כ הר"ן דישבת עכו"ם אינה ישיבה, א"כ מאי נפק"מ בעיקר דינא דישב ולבסוף הוקף נידון ככפר, דהא אף לענין בתי ע"ח תליא מילתא במוקף מימות יב"נ, כמש"כ תוס' [בד"ה והתניא] דריב"ל כר"א ברבי יוסי ס"ל, וכמתני' דשלהי ערכין, וכ"כ הרמב"ם [פ"ב מהל' שמיטה ויובל ה"טו] דהכל תלוי בשעת הכיבוש, וא"כ אם הוקף אחר הכיבוש, אפי' ישב אחר שהוקף נמי לא מהני, ואי בהוקף לפני הכיבוש, אפי' ישבו בו העכו"ם קודם שהוקף אינה ישיבה, אלא בישבת ישראל תליא כמש"כ הר"ן, ועל כרחונו לפ"ד הר"ן צ"ל דהא גופא אתא ריב"ל לאשמועינן דהכל תלוי בהוקף בשעת הכיבוש, משא"כ אם הוקף לאחר הכיבוש שנתיישבו ישראל, לא מהני, ומשום דלא אשכחן בהדיא בקרא דבתי ע"ח תליא במוקפין מימות יהושע, אלא מההוא קרא גופיה דבית מושב עיר חומה דריש לה בתו"כ, הובא בתו"ט בערכין [פ"ט מ"ו], משו"ה אשמעינן ריב"ל נמי מההיא קרא. [ועיין בדבריו לקמן [בתוד"ה כרך] דתוס' ס"ל דישבת עכו"ם שמה ישיבה].

ג: כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר וכו', כרך איצטריך ליה אע"ג דמיקלעי מעלמא.

כ' הרמב"ן, עכשיו לא ראיתי שנוהגין בעשרה בטלנין של ביהכנ"ס בשום מקום, וקיי"ל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר, אלא שיי"ל כל כרך גדול שנמצאים שם לעולם עשרה מזומנין לביהכנ"ס בשעת תפילה, ואין תפילה נפסדת מהן בעונתה, קורין בט"ו, [לטעמיה אזיל [כדלקמן] דאפי' במוקפין בעי' בטלנין, ולתוס' נפק"מ מיהא לפרזים], דהיינו נמי בטלנין של

ביהכנ"ס, כיון דלעולם איכא עשרה דמבטלי מלאכתן ואזלי לביהכנ"ס, ואע"ג דלא מסיימי, ולא כדברי האומרים דבעינן עשרה מזומנין לכך, והכי משמע מדאמרינן כרך איצטריכא ליה ואע"ג דמיקלעי ליה מעלמא, אלמא אי מכרך גופיה נינהו מהני, ואע"ג דלא הוו מזומנים. [ולכא' דלא כרש"י [בד"ה דמיקלעין] שכ' דבעינן קבועין].

ג: בתוד"ה כרך שאין בו. אבל המוקף חומה מימות יב"נ, אפי' אין בו י' בטלנים, קורין בט"ו.

והרמב"ן כ' דבכרך המוקף חומה איירי, ומשום שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר לענין הקדמה ליום הכניסה, וגם בעיקר זמנו דינו כפרזים לקרות בי"ד, ומה שהקשו בגמ' מאי קמ"ל תנינא וכו', משום דפשוט להו דכל דלא קביעי בתפלה ובקריאת התורה, שוין נינהו לענין הקדמה ליום הכניסה. ושיטת הר"ן ג"כ דאיירי בכרך המוקף, אבל אינו נידון ככפר לענין עיקר זמנו, דהוי לעולם בט"ו, רק שאם ירצה להקדים ליום הכניסה, מקדים. וכ"מ ברשב"א.

ד. נשים חייבות במקרא מגילה.

כ' הריטב"א, ונראין הדברים שכיון שחייבות במקרא מגילה, ה"ה דמוציאות לאחרים [ודלא כש"י בה"ג שהביאו תוס' בד"ה נשים] וכו', וכיון דקיי"ל כריב"ל דחייבות אף מוציאות, אלא שאין זה כבוד לציבור, והן בכלל מארה [סוכה לח.]. והשתא דאתית להכי, ה"ה שהם מצטרפין [לעשרה], והא דאין מצטרפין לזימון [ברכות מה:], שאני התם דאיכא צירוף רבה, שיש שינוי בבהמ"ז בשבילן להוסיף ברכת הזימון בשבילן, ואיכא למיחש לפריצותא, אבל הכא, אין שנוי במקרא מגילה ולא בברכותיה בין יחיד לעשרה, ולא חשיב צירוף כולי האי דניחוש לפריצותא, תדע, דהתם נמי כל היכא דבר מינייהו איכא זימון בגברי דהוו תלתא, מצטרפות ומזמנות עמהם לצאת בברכתם, דלא חשיב צירוף כל היכא דלא צריכי גברי לצירוף דידהו לגמרי, דבר מינייהו איכא זימון, הלכך הכא לעשרה דאינם אלא לפרסומי ניסא בעלמא ולא חשיב צירוף כולי האי, כיון דחייבות במקרא מגילה מצטרפות. עכ"ל.

ודעת בעל העיטור, [הו"ד בר"ן לקמן [י"ט]: ובטור סי' תרפ"ט], דכי היכי דאינן מצטרפות לזימון, ה"נ הכא אינן מצטרפות לעשרה. וז"ל הרמ"א [סו"ס ת"צ]. ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה. וכ' ע"ז המג"א וז"ל, באמת בהג"א [שנרשם שהוא מקור ד' הרמ"א] מסתפק בקטנים [אי בעינן בני מצוות, ובנשים לא איירי], אלא היא פלוגתא בטור סי' תרפ"ט, וכ' הפמ"ג ד"ל דהגה"א מסתפק אי בעינן שהיו כל העשרה בני חיוב בסגנון אחד, ואילו נשים י"א דחייבות רק לשמוע ולא לקרות.

ד. שאף הן היו באותו הנס.

רש"י פי' שאף עליהם גזר המן [וכן מסקו תוס'], ורשב"ם פירש שעל ידי אסתר נעשה הנס. וכ' הבי" [סי' תרפ"ט] דלטעמא דרש"י אף עבדים שאינם משוחררים חייבים, מההוא טעמא גופא, שגם הם היו בספק סכנה כיון דמולים היו, אבל לטעמא דרשב"ם שעי' אשה נעשה הנס, אפשר שאין ללמוד מנשים לעבדים, וכיון דהויא מ"ע שהז"ג עבדים פטורים. וכ' השפ"א דאינו מוכרח, דאף לטעמא דרש"י י"ל דעבדים פטורים, דאע"ג דעבדים שהיה אז לבנ"י היו בכלל השעבוד, [א"ה, לכא' צ"ל בכלל הגזרה], מ"מ עבדים דהאידינא שאבותיהם היו נכרים, מה נס היה לזה העבד, משא"כ נשים שבאו מזרע ישראל.

ז. חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום.

כ' הריטב"א, מסתבר לי דבקריאת לילה ליכא קפיידא בעשרה ואפי' שלא בזמנה לכו"ע, דהרי כפרים המקדימין ליום הכניסה בלילה, במקומן היו קורין אותה, דהא לא נפטרים מקריאה זו, דחובה היא, ובמקומן לא היה להם עשרה, ואף בלילה לא מכנפי להאי. וקרוב בעיני לומר, דכפרים או עיירות המקדימין ליום הכניסה, קריאת היום הוא שמקדים כדי לקרותה בציבור, אבל קריאתה בלילה, בזמנה קורין אותה כל א' במקומו כפי מה שידוע וכו'. יעו"ש. והר"ן בריש פרקין [ב. בד"ה מקדימין] כ' וז"ל, ומגילה

דליליא, אפשר דלא קרו לה בני כפרים, דמגילה דיום עיקר כמו שאכתוב לפנינו בס"ד, [וכמש"כ תוס' כאן בשם ר"י], וכשם שהקלו על בני כפרים להקדים, כן הקלו עליהם שלא לקרות אלא מגילה של יום. או אפשר שקורין אותה בלילה ביחיד, ולמחר קורין אותה בעיירות בעשרה.

וז"ל המאירי במותני, [אחר שהביא פי' הראב"ד דבני כפרים במקומן הם קורין ביום הכניסה], אלא שמ"מ יש לגלגל על פירושם תביעות מצד אחר, שאם בעיירות הן קורין, תינח ביום שהם נכנסין, בלילה שעברה מיהא מי קרא להם, שהרי על כרחן מפני שאינן בקיאיין אתה אומר כן, ושמה תאמר שמבערב היו נכנסין, ושארף בכל השנה דרכם בכך כדי להיות שם שחרית לקה"ת או לדין, שהרי ב"ד לא היו יושבין אלא עד חצי היום, עדיין י"ל נשים וזקנים מה תהא עליהם. ודוחקים עצמם לפרש שהיו שולחים להם בקי מבערב, וקורא להם במקומם לילה ויום וכו'. או שמא ביום הקריאה היו מוליכין הבקי לשם וקורא להם בלילה שאחר קריאת היום, שאף אנו היה הדין כן, מדכתיב אלקי אקרא יומם ולא תענה וכו', והדר כתיב ולילה ולא דומיה לי, אלא מדכתיב ולא יעבור א"א לנו בכך, אבל הם שמקדימין לקרות אפשר להם בכך וכו'.

ד. בתוד"ה נשים. וכן פסקו בה"ג דאשה מוציאה מינה אבל לא אנשים.

וז"ל הרא"ש [סי' ד'], ובה"ג פסק שהנשים אינן חייבות אלא בשמיעה, אבל קריאתה אינה מוציאה אנשים שחייבים בקריאה. ומה"ט כ' המרדכי [סי' תשע"ט] בשם ראב"ה, דנשים מברכות על משמע מגילה [וברמ"א [סי' תרפ"ט ס"ב] כ' לשמוע מגילה]. ועיין בפמ"ג [במ"ז ס' תרפ"ט סוף סק"א] בשם אביו, דלבה"ג אשה חרשת אין מוציאה נשים אחרות, דאין מחויבת בדבר קרינתו בה כיון דהשמיעה עיקר. ובטו"א נתקשה מנלן כל זה. וכן בקה"י [סי' ג'], דמבואר בסוגיין דכשחל בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום, מצד תקנת מרע"ה בכל המועדים שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום, ונראה דיסוד דין זה הוא מצד מצות ת"ת, אלא שמרע"ה תיקן שיהא הלימוד מענינו של יום, [א"ה, בתוס' [ד"ה פורים] משמע דדין זה משום פרסומי ניסא]. ולפ"ז כשחל בחול הרי קריאת המגילה לאנשים, מלבד שנתחייבו מצד פרסומי ניסא, עוד חייבין גם מצד מצות ת"ת ותקנת מרע"ה, אבל פשיטא דנשים פטורות מזה, דהא פטורות מעיקר מצות ת"ת, ומשו"ה אינן מוציאות את האנשים, דבפרט זה דתקנת מרע"ה הוי הנשים בגדר אינם בני חיובא, ובזה אפשר להסביר גם דברי הרא"ש, דנשים חייבות בשמיעה ולא בקריאה, דפרסומי ניסא נעשה שפיר ע"י שמיעה כמו ע"י קריאה, אבל אנשים שיש אצלם מדין ת"ת, פשיטא דזהו חיוב קריאה [ויוצאין בשמיעה רק מדין שומע כעונה]. [א"ה, ולא סגי במה שיצאו בקריאת אשה יד"ח פרסומי ניסא, ולבד זה ישאלו וידרשו בענינו של יום לקיים תקנת מרע"ה, כמו היכא דחל בשבת, ז"א, דבחול חייבוהו לקיים שניהם בקריאת המגילה דוקא. אמנם יש לדון כשחל בשבת דמקדימין וקורין בע"ש, דלכא"ו אינו אלא משום פרסומי ניסא, וא"כ תוציא אשה את האנשים בזה. אא"כ נימא דאף בקריאתה בע"ש תרווייהו איתנייהו, וחייבוהו בשנה זו לקיים תקנת מרע"ה ב' פעמים. וצ"ע].

עוד כ' הקה"י באופן אחר, להמבואר לקמן [יד.]. בשינויא דר"נ [והביאווהו בה"ג והמאירי להלכה] דבקריאת המגילה איכא נמי ענין מצות הלל, ובהלל נשים פטורות, כמבואר במותני דסוכה [לח.], ולכן אינן פטורות את האנשים שחייב קריאתם גם משום הלל, ועיקר מצות הלל הוא קריאה [ובשמיעה יוצא מדין שומע כעונה], וחייבא דנשים הוא רק משום פרסומי ניסא, וסגי בשמיעה, דעכ"פ הנס נתפרסם. יעו"ש דשו"ט עוד בזה. ולכלוהו טעמי יש לדון, דהיכא שאין האיש יכול לקרותה ולא לשמעה, אלא מאשה, אולי יקיים לכה"פ חיובא דפרסומי ניסא מיהת, דלענין זה הרי האשה בר חיובא היא ויכולה להוציאו. וצ"ע].

ד. בתוד"ה חייב אור"י וכו' חוזר ומברך אותו ביום וכו'.

וכ"כ בתוס' הרא"ש בשם ר"ת, ופליג על מש"כ מתחילה בשם רשב"ם שא"צ לומר שהחיינו ביום. ומסיק וז"ל, והא דאמרינן הכא סבור מינה למיקרייה בלילה ולמיתנייה ביממא, אלמא דחובת הקריאה הוי בלילה, יכולני לומר דהיינו למיתנייה לומר דרשות של מגילה. [א"ה, לכא"ו כונתו דודאי קורין אותה ביום שהוא עיקר. אלא דסבור דצריך גם לשנות דרשותיה עם

קריאתה, ודלא כרש"י]. ועיין במרומי שדה שגם למסקנא דר' ירמיה, ה"פ ולשנותה, דצריך להיות הקריאה בידיעה של הביאור להבין ולהשכיל בה, והוי זה כמו שלומד פרשה, דבפעם הראשון עובר עליה בלי ניתוח המאמרים, ובשעה שעובר שנית הוא שם לב להשכיל יותר עליה, כך בחיוב קריאת המגילה ביום יש לדקדק במחשבתה יותר מבלילה. [ולפי דבריו, אולי עיקר תקנתא לקרוא בלילה הוא כדי שבקריאת היום יוכל לדקדק ולשום לב להשכיל יותר. ויל"ע]. ובפסקיו מסיק הרא"ש ז"ל, ואע"ג דהוה סלקא אדעתיה למיתנייה מתני' דידיה, [פי', וא"כ לא יהיו קורין המגילה ביום אלא בלילה, ואפ"ה קס"ד דיוצאין יד"ח. הגהות הב"ח], מ"מ לא מיתוקם הכי. מיהו ברוקח [סי' שפ"ג, הביאו בגליוני הש"ס כאן] כ', דעיקר מצות קריאה בלילה אע"פ שחייב לאומרה גם ביום.

ובעיקר הנידון אי מברך זמן ביום, כ' המאירי, יש שמגלגל חיוב זמן ביום מצד אחר, והוא מפני יו"ט, שלא נאמר בלילה אלא על המגילה, משא"כ בשאר ימים טובים שאף אותו של לילה הוא לזכר יו"ט ולא לדבר אחר, ואע"פ שבסוכות יש זמן על הסוכה ועל היו"ט, ואע"פ זמן של לילה עולה לכל, הדין נותן כן מאחר דאף הלילה יו"ט הוא, משא"כ מיהא בשמחת פורים, שהרי סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא יד"ח. מ"מ אין דבריהם כלום, שכל שאין שם כוס לקידוש, אין בו זמן, ואל תשיבני מיוה"כ, שקדושתו יתירה ולא נפקע כוסו אלא מצד איסור שתיה שבו, והרי אין זה דומה אלא לחנוכה, שיש זמן על ההדלקה ולא על היום. אלא שלא נאמר זמן ביום אלא על המגלה מן הטעם שכתבנו, ר"ל שעיקר זמנה ביום.

ד: מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינו.

כ' השפ"א, נראה הטעם [אע"ג דהשתא ס"ל דתקנתא דכרכים הוי, מ"מ] הואיל ובלא"ה נכנסין בכל יום הכניסה וטורדים בעסקיהם ואין מספיקים באותו יום מים ומזון, וא"כ לא יהיה תועלת בתקנתן לכרכין. וכ"כ הרש"ש בפי' קמא. [וכבר פי' כן בתוס' הרא"ש]. וכ' הרש"ש ד"ל עוד, משום גזירה שלא יקדימו מיום הכניסה דשני לחמישי שלפניו, דהוי עשרה באדר שלא תקנו חכמים. [ועיין ברש"י במותני' [בד"ה חל להיות] שכ' דהטעם דלא משכח"ל מוקדם ל"א, משום דמיום הכניסה ליום הכניסה לא מקדימין, ומבואר לכא"ו דלא כטעמא בתרא כהרש"ש].

ד: שאני הכא דלא אפשר.

כ' הריטב"א, תרווייהו צריכי להאי פירוקא, אלא דת"ק סבר דכיון דלא אפשר לקיימיהו תרווייהו, שיקדמו עיירות לכרכים שהוא שבח דכרכים, ושלא ידחו עיירות ממקומן דהוי שבחא דעיירות, שבחא דכרכים עדיף ליה לקיימיה, ורבי סבר דשבחא דעיירות שלא ידחו ממקומן עדיף, וכיו"ב בפלוגתא דר' יוסי ורבנן. [א"ה יל"ע אי דמי להא, מי שאפשר לו לקיים מצות פורים או מצות מוקפין, כגון שהחזיק בדרך זמנים טובא, ואפשר לו לחנות בפרזים להיות פרוז בן יומו או במוקפין ולהיות מוקף בן יומו, הי מיינייהו עדיף, דלכא"ו תליא בהן פלוגתא דתנאי, [וכן משכח"ל בש"צ שבקשוהו לקרות כאן וכאן], ויש לחלק], וע"ע בשפ"א שהאריך בביאור מחלוקתם.

ד: דא"ר חלבו א"ר הונא פורים שחל להיות בשבת הכל נדחין ליום הכניסה וכו', אלא כל הנדחה ידחה ליום הכניסה.

כ' הריטב"א, לאו דוקא כללא הוא לעולם, דהא ט"ו דכרכים שחל בשבת שנדחות ממקומן לערב שבת ולא ליום הכניסה אליבא דרבי, אלא כללא להא בלחוד הוא, שכל הנדחין ביום זה דהיינו שחל י"ד בשבת, נדחין ליום הכניסה כדי שלא יקראו ב"ג שהוא יום מלחמה. ולעיל בריש סוגיין [בד"ה והא דתני] הוסיף דברים בזה וז"ל, יש שפירשו דכשחל י"ד בשבת וליכא דקרי בע"ש, הכי עדיף לעיירות למקרי בהדי כפרים בה' שהוא ב"ב, מלמקרי לחודייהו בששי בשבת, אבל ט"ו דכרכים שחל בשבת, ניחא להו דליקרי בהדי עיירות בו בשבת מלמקרי בהדי כפרים ב"ג, [א"ה, לכא"ו בתרווייהו משום דבהכי איכא פרסומי ניסא טפי, וכעין מש"כ רש"י [ה. בד"ה בזמנה] דהכל קורין בו ואיכא פרסום נס]. ונכון הוא, אבל בירושלמי פירשו הטעם, דכל היכא דאפשר טפי עדיף למיקרי ב"ד או ב"ב מלמקרי ב"ג שהוא יום מלחמה, הילכך כשחל ט"ו בשבת, אילו קרו בה' הו"ל י"ג, וכי

קרי בע"ש י"ד, וכשחל י"ד בשבת, אי הוי קרו עירות בע"ש הוי י"ג, והשתא דקרו ביום ה' הוי י"ב. [ועיינן ברש"ש שהארין, ומפרש דר' חלבו הוסיף אמתני' דאפי' במקום או בזמן שאין הכפרים מקדימין ליום הכניסה מ"מ עירות נדחין ליום הכניסה. ולכא' תליא בהני תרי טעמי שכ' הריטב"א].

ד: בתוד"ה רוב יוסף. מ"מ קאמר הכא טעמא אחרינא, משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש דליכא שבות.

כ' השפ"א, ולפענ"ד צ"ע, די"ל דדוקא בשופר דכל המצוה בטלה בשבת, תיקנו לתקוע במקדש, אבל במגילה דכו"ע מקדימין וקורין בע"ש, אפשר דגם במקדש כן וכו'. ולולי דבריהם היה נלע"ד דרב יוסף פליג אטעמא דרבה, ונפק"מ, דלרבה אם לא קרא בע"ש אינו קורא בשבת מטעם שמא יעביירו, אף דאפשר דגם לרבה אם לא קרא בע"ש יכול לקרות בשבת, דעל חיוב יחיד לא שייך גזירה [כיון שאין הכל טרודין, וכמש"כ הר"ן בר"ה [ריש פ"ד] דמה"ט לא גזרו במילה שמא יעביירו, עיי"ש], מ"מ נראה דהכא לא דמי לשופר ולולב דבשבת בטלו חכמים המצוה לגמרי, אבל במגילה שהקדימו זמן קריאתה, לא נפטר מכל המצוה, וכמש"כ הפוסקים דמי שלא קרא בי"ד קורא בט"ו, י"ל דה"ה בשבת, כיון דהתקנה לא היה אלא שלא לקרות בשבת, ולא לפטרו לגמרי, אכן מסתימת לשון הפוסקים משמע דאף מי שעבר ולא קרא בע"ש, אסור לקרות בשבת, אבל לטעמיה דרב יוסף נראה דאם לא קרא בע"ש יכול לקרותה בשבת וג"כ מחויב לקרות, וממילא י"ל, דאע"ג דרב יוסף נמי ס"ל טעמא דרבה בשופר ולולב, מ"מ במגילה כיון דמטעמא דרב יוסף ג"כ הזמן בע"ש, ממילא לא הוצרכו להוסיף איסור מטעמא דשמא יעביירו, וא"כ בעבר ולא קרא שפיר קורא בשבת. ולפ"ז צ"ע נמי לדינא, כיון דתניא כוותיה דרב יוסף י"ל דהלכה כמותו, בשגם לרבה נמי אין הדין ברור שאינו קורא בשבת ככה"ג, ותמהני על הפוסקים שלא דברו מזה.

ה. שלא בזמנה בעשרה.

כ' הריטב"א, גרסינן בר"ה [כח:] מי שהיה עובר אחורי ביהכנס"ס וכו' דמצוות צריכות כוונה, ואע"ג דקאי חוץ לביהכנס"ס דלא עביד צירוף בהדי ציבור, שאין צירוף אלא בעומדין ברשות אחת כדאיתא פ' כל גגות [עירובין צב]. וכו', איכא למימר, דלגבי מגילה דכיון דליכא שינוי קריאה וברכות בין יחיד לציבור, ואין אנו צריכין צירוף גמור משום דבר שבקדושה, אלא שאנו רוצים עשרה משום פרסומי ניסא, אע"ג דקאי חוץ לביהכנס"ס וכה"ג לא חשיב צירוף בעלמא, הכא סגי כיון ששמע מגו עשרה דאית להו פרסומי ניסא. [ועיינן בשע"ת [סו"ס תר"צ] שהביא משו"ת הלכות קטות [ח"א סי' רפ"ז], דאפי' ביתו סמוך לביהכנס"ס וחלונותיו פתוחים לביהכנס"ס, אפ"ה ילך לביהכנס"ס משום פרסומי ניסא].

ה. בתוד"ה הוה עובדא. מ"מ הלכתא כוותיה דרב, דהא ר' יוחנן קאי כוותיה פ' שני דאמר הקורא וכו' יצא, ומסיק הא ביחיד וכו'.

כ' הרש"ש, מוכח מדבריהם דלא כפירש"י דר"א אינו אלא למצוה וכו', ונ"ל דאזלי לשיטתייהו לעיל [ג. בד"ה מבטלין], דמוכח משם דלמצוה ודאי ציבור בעינן, ולא הוה פליג רב ע"ז, ועיינן בר"ן שנדחק. וז"ל הר"ן, וא"ת והא דרשינן לעיל [ג.] וכו' שמבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה וכו' שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה, כלומר בציבור, ולרב אמאי, והא איהו דאמר דבזמנה קורין אותה ביחיד לכתחילה, י"ל דאפי' רב מודה דמצוה מן המובחר לקרותה עם הציבור משום פרסומי ניסא, ולפיכך בשעה שהציבור קורין מבטלין עבודה ות"ת ובאין לשמוע עם הציבור, ואע"פ שיש בביהמ"ד אפי' מאה כשל בית רבי, משום דברוב עם הדרת מלך, מיהו ס"ל לרב שלא הטריחוהו חכמים לכונו עשרה כדי לקרותה. וכ"כ הרשב"א והריטב"א. [והריטב"א מסיק דמ"מ הלכה כרב כמו שפסק הר"ף, ולא מטעמא דידיה [שהוכיח מדר' יוחנן דלקמן, וכתוס'], דהא פרישנא דהא דר' יוחנן לא פליג אדרב אסי, ואע"ג דחש לה רב, לפנים משורת הדין הוא דעבד].

והשפ"א כ' כן מדעתו, ומסיק דלפ"ז א"ש לישנא דגמ' הוי עובדא וחש ליה רב אסי, והלא תמיד בכל פורים צריך לקרות [ומאי "הוי עובדא"

דאמרינן], רק דודאי תמיד קרא בציבור, רק פעם אחת היה שכבר קרא הציבור והוא לא שמע, וקיבץ אח"כ עשרה. אך במג"א [סי' תר"צ ס"ק כ"ה, כ' וז"ל, דמשום ברוב עם לא מטרחינן ליה למכנף עשרה, אחר שקראו הציבור באותה העיר והיה פרסומי ניסא כבר, ועיי"ש בפמ"ג], לא משמע כן לכא'ו, והיא תימה בעיני.

ה. באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין.

פירשוהו ר"ח והרי"ף [ע"פ התוספתא] בקריאת המגילה ותורות שקלים. וכ' הריטב"א, פירושה, שאם חל א' באדר בשבת, שמשמיעין על השקלים קודם לכן כדי שלא יתמעט זמן שולחנות, כדסברו למימר לקמן במכילתין [ל. לענין פרשת שקלים. [ומשמע דבשבת אסור להשמיע על השקלים. וצריך טעם, דלכא' אין בזה משום דבר דבר, דלא גרע משאר חשבוניות של מצוה]. והמאירי פי', דאם חל ט"ו באדר בשבת, שולחנות יושבין מערב שבת. וי"מ לענין פרשת שקלים, שאם חל אדר באמצע שבת מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שלפניו. ואין נראה לי, שהיה לו לומר פרשת שקלים.

עוד הביאו מהתוספתא, דסעודת פורים וסעודת ר"ח מאחרין ולא מקדימין, וכ' הריטב"א, פירשוהו בירושלמי שאם חל פורים בשבת, מאחרין הסעודה עד אחר השבת, כדי שתהא שמחת פורים ניכרת ולא תתערב בסעודת שבת, ודרשינן לה מדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, את ששמחתו בב"ד, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים. ואין הירושלמי הזה ברור, דהא כי כתיב ולא יעבור, אפילו אשמחה נמי הוא, דנזכרים ונעשים כתוב שם, ואפי' לאחד בשבת שהוא יום ט"ו, בדידיה נמי איכא ולא יעבור לבני י"ד, למקרא מגילה וה"ה לשמחה. וי"מ דכי כתיב בתוספתא סעודת פורים מאחרין, לפי גמ' דילן לא אמרי אלא שמאחרין אותה עד זמנה, וכענין שאמרו שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה, וכלפי שאמר מקדימין ליום הכניסה, אמר בזה מאחרין, וזה מן הלשונות שבתלמוד שענינים מתחלף.

וכ"כ המאירי כהני י"מ, ופירש הטעם שהרי נאמר בפירוש לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ולא אחרים במקומם, נמצא שלא חל זמן חובתה עדיין, ומאחר שלא חל זמן חובתה עדיין מאחרין אותה, מוטב שתדחה לזמן שהגיע חיובה, משתעשה לזמן שלא הגיע חיובה עדיין. ושוב הביא הירושלמי, וכ' עוד דיי"מ שמאחר שמקדימין בקריאת המגילה אף הם מקדימין בשמחה, ולא נאמר אין שמחה אלא בזמנה אלא בהקדמת כפרים. ויש שחולקים בה בעירות, [שאם חל י"ד בשבת אין מקדימין], אבל מודים בה בכרכים, הואיל והקדמתן ל"ד הוא זמן לרוב העולם, ואיחורם עד למחר עבר זמנה לכל העולם. וכ"נ ברור.

ה. והקהל וכו' מאחרין.

פירש"י דכל העם חייבים לבוא ולהביא את טפם, ובשבת אי אפשר. ושוב הביא טעמא דהירושלמי מפני הבימה של עץ שהיו עושין למלך בעזרה, דלא עבדינן לה בשבת, וא"א לעשותה מאתמול דחיקא ליה עזרה. [שהרי עם כל רוחב שלה, לא היתה מחזיקתם אלא בנס. מאירין]. [א"ה, בסוטה [מא:]: קאמר דהקהל בעזרת נשים הוה, וא"כ גם שם היה הנס]. ובטו"א תמה למה ליה לרש"י לפרש טעם אחר, הא בלא"ה צ"ל כטעם הירושלמי, דבסוטה [מא:]: אמרינן, כתב רחמנא בבוא כל ישראל מאתחלתא דמועד, ופירש"י שם ומיהו ביו"ט לא, שאין תיקון הבימה דוחה לא שבת ולא יו"ט, הרי דס"ל דמצוות הקהל מתחלת מה"ת ביו"ט ראשון של חג, והא דדחו ליה לעולם למוצאי יו"ט ראשון, הוא בעל כרחך מפני הבימה, אבל טעמא דמפני הטף לא שייך ביו"ט, דודאי שרי להוציא את הקטנים לצורך מצוה, כדכתיב הקהל וגו' והנשים והטף. ועוד הקשה לפירש"י, מהא דאמר בעירובין [ו:]: דירושלים קודם שנפרצו בה פרצות, אין חייבין עליה משום רה"ר, וא"כ היו יכולים להביא טפם מירושלים להר הבית. [ובהגהות מבעל ברוך טעם תירץ, דמ"מ הטף שהיו עם אמם חוץ לירושלים בתוך התחום, לא יכלו להביאם].

ומסיק במאירי וז"ל, ומגדולי המחברים כתבו כטעם הנזכר בתלמוד המערב במקום אחר, מפני שהיו שם חצוצרות להקהל את העם, ותחינות שהיה המלך מתפלל, ואין חצוצרות ותחינות דוחות את השבת. [אע"ג

דלכאו' איסורן מדרבנן, העמידו חכמים דבריהם במקום שלא תתבטל המצוה דאורייתא לגמרי, רק תדחה למחר. ויל"ע אי שייך הכא הא דאין שבות במקדש].

ה. ומתנות לאביונים.

פי' הרמב"ם בפיהמ"ש, כי מי שנתן באותן הימים ר"ל יום י"א י"ב וי"ג מתנות לאביונים, יצא ידי חובתו. וכ"כ גם בפ"ב הי"ד וז"ל, בני כפרים שקדמו וקראו בשני או בחמישי, אם חילקו מעות לעניים ביום קריאתו, יצאו. [ומשמע דרק בדיעבד יצאו. ועוד משמע מלשוננו, דבלא קריאה אפי' בדיעבד לא יצאו, וכגון אם אירע שקראו בזמנה אבל הקדימו המתנות לאביונים ונתנום ביום הכניסה, לא עשו כלום]. ובתוס' ר"ד כ', קשיא לי, דהא אמרן לעיל דכפרים המקדימים ליום הכניסה גובין בו ביום ומחלקין בו ביום, מפני שענייהם של עניים נשואות למקרא מגילה, והכא תני דפטורין מן המתנות, [וכ"כ מדברי המאירי שפי' כן, שכי' וז"ל, ובמתנות לאביונים, פירוש שלא ליתנם], וראיתי במקצת ספרים ולא היה כתוב בהם ומתנות לאביונים וכו', ונ"ל דלא גרסינן ליה. וז"ל השפ"א, צריכין לפרש דמחויב ליתן מתנות לאביונים ביום הקדימה, כדאמרין לעיל מחלקין בו ביום, ופי' הרמב"ם במשניות אין מובן לי, ובתוס' ר"ד הניח המשנה בקושיא.

ה. מנין שאין מונין ימים לשנים וכו' מנין שאין מחשבין שעות לחדשים וכו'.

רש"י פי' ברישא לענין מי שנדר לשנה, [שאיין בכלל זה אותם י"א יום שיתירים ימות החמה על ימות הלבנה], וכן בסיפא פירש לענין תנאי בגט. וז"ל התוס' ר"ד, פירוש, אע"פ שימי שנת הלבנה שנ"ד יום, פעמים שב"ד עושים אותן שנ"ג או שנ"ה, ולא אזלינן בתר חשבון הימים, אלא כיון דשלמי י"ב חודש, נשלמה השנה. וכן החודש הוא כ"ט יום ומחצה, ואין מחשבין השעות, אלא פעמים כ"ט ימים ופעמים ל' ימים. והרמב"ם [בפ"ח מהל' קידוש החודש ה"א וב'] פירש בסיפא כהתוס' ר"ד, אבל ברישא פירש [בפ"א ה"ב] לענין שאין מוסיפין לקביעות השנה אותן י"א יום שיתירה שנת החמה על י"ב חדשי הלבנה.

ה: קרי עליה טובים השנים מן האחד.

כ' הריטב"א, פירש"י ז"ל אילו לא שמעת אתה [ברש"י לפנינו] שמעת ממך, הייתי טועה בדבר, עתה טוב לי שלימדתני האמת, פירוש, לפיכך טובים השנים שהאחד שומע לחבירו ואם הוא טועה מתקנו. ובשם בעלי התוס' ז"ל שמעתי שכך אמר לו, אני ור' חנינא שהעיד כדברי, שנים, וטובים להאמין ממך שאתה יחידי. ודברי רש"י ז"ל נראין יותר, דהא כיון דר' אלעזר בשם ר' חנינא קאמר לה, לא חשיב אלא אחד, ויתר עליו ר' אבא בר זבדא שמעיד שהיה בשעת מעשה. [וע"ע בשפ"א].

ה: שמחה מלמד שאסורין בהספד, משתה מלמד שאסורין בתענית.

כ' השפ"א, דרשא דשמחה א"ש, כיון דכתיב משתה, א"כ שמחה מה זו עושה, רק ללמד איסור פירוש. אבל דרשא דמשתה אין מובן לכאן, דהא על כרחך כוונת רב יוסף היא דאפי' מי שאין לו לקיים סעודת פורים, מ"מ אסור בתענית, דאי לא"ה, הא מחויב במשתה ואין יתענה, וכ"כ הריטב"א [וז"ל, פי', ומ"מ כיון דאכל אפי' מיני פירות, שוב אין בו איסור, דומיא דמועד דאי בעי לא אכיל אלא פירות, מיהו חייב לקיים מצות סעודה כל שאפשר], א"כ קשה מנ"ל, הא משתה לגופיה איצטריך. וצ"ל דלא מיתורא דריש ליה, אלא דחידוש אגב גררא דכיון דמצוה לשתות, ממילא אית לן למילף דאסורים בתענית אפי' מי שאינו יכול לקיים משתה וסעודה.

ה: ויום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה.

הקשה הט"ו"א, הא לקמן [יז]. תנן היה כותבה דורשה ומגיהה, אם כיון לבו יצא, וכתבו המפרשים ירושלמי, דהא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכה, [מדתנן כותבה], ובשלמא לשינויא בתרא בסוגיין דמלאכה לא קבילו עלייהו, שפיר, אלא לשינויא קמא משמע דאסור בעשיית מלאכה, ותקשי ליה ההיא דהיה כותבה. ותירץ, דאיכא לאוקמה בכפרים המקדימין ליום הכניסה, דמותרין אז בהספד ובתענית ובמלאכה. והשפ"א כ', דכמו שנטיעה של שמחה מותר, ה"ה לכתוב מגילה כדי לצאת בה שרי. מיהו

אפשר דדוקא אי מדינא מותר במלאכה, רק שנהגו איסור, י"ל דבנטיעה של שמחה לא נהגו, אבל אי מדינא אסור אין לחלק, [וכ"כ המ"ב [סי' תרצ"ו סק"ו] בשם הפמ"ג דשרי לכתוב מגילה בפורים, ועיי"ש בפמ"ג [מ"ז סק"א] דדוקא משום דממנהגא הוא דאסור, דמה"ט התייר הרמ"א שם בכל דבר מצוה, אבל אי הוה אסיר מדינא, אין לחלק], וא"כ שפיר דייק הירושלמי דמותר במלאכה. מיהו בלא"ה י"ל דמתנן דלקמן בקריאה דלילה, דבלילה ודאי מותר במלאכה לכו"ע, ד"ימי" כתב, [דומיא דשמחה ומשתה דאין נוהגין אלא בלילה מה"ט]. [א"ה, לכאן לפ"ז הלילה מותר בהספד ותענית. מיהו י"ל דלא גרע מיום שלפניו, ועדיף מיניה. וצ"ת]. ובבאה"ל [סי' תרצ"ו ס"א] הביא דהפמ"ג מתיר מלאכה בלילה, והחת"ס מחמיר.

ה: והא רב חזייה לההוא גברא וכו', התם בר יומא הוה.

כ' השפ"א, תמוה הס"ד דגמ' דמנא ליה דלאו בר יומיה הוי. וי"ל ע"ד הלצה, דביומו כיון דעת שכרות הוא, לא הוה לייט ליה, דשמא מחמת שכרות קעביד. או י"ל, דכוונת הגמ' דאי הוה ביומיה, שמותי נמי הוה משמת ליה.

ה: בתוד"ה ממעטין [הב']. וחמירי מתשעה באב.

כ' הרש"ש, הגליון הש"ס הניח דבריהם בצ"ע, מהא דתניא בפסחים [נד:]: אין בין ת"ב לתענית ציבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וכו'. ולענ"ד נראה, דעד כאן לא אסרו מליארס אלא לאחור שעברו אלו ולא נענו, דנוהגין עצמן כנוזפין וכו', אבל בתעניות עצמן יכול להיות דשרי כמו בט"ב.

ה: והא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספק"ל אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא.

כ' הרמב"ן, במדינות ישנות שלא נודע היקפן אם יצטרכו לקרות שני ימים כשם שאמרו בהוצל וטבריא, היאך יברכו עליה. ומצאתי בתשובות הגאונים ז"ל, שאין קורין אלא בי"ד, משום דרובא דעלמא אינן מוקפין חומה מימות יב"נ, ניזיל בתר רובא. וקשיא לי, א"כ רב אשי למה קרא בהוצל בתרווייהו משום דמספקא ליה, וכן בטבריא למאי דס"ד מעיקרא וכו', והרמב"ם ז"ל כתב בן עיר שהוא ספק, קורין בשני הימים ובליליהן, ואין מברכין על קריאתה אלא בי"ד, והאיל והוא זמן קריאה לרוב העולם, ולפי דעתי יפה הוורו הגאונים ז"ל, דודאי רובא דעלמא פרוזים ניהו וכו', אבל ספיקם של חכמים הללו בא"ז בלבד היה, ומפני קבלה שבידם, שהיו מהם תופסין רקת זו טבריא, ומהם היו אומרים שהיא עיר אחרת, וכן בהוצל דבנימין הוה ביד מקצתם שהיא מצויה ביהושע בחלקו של בנימין, והיו חוששין לקבלתם, אבל בעלמא ליכא למיחש.

ונראין הדברים שגם בזה מנהג חסידות היו נוהגין בכך, שאילו מן הדין, כל שקרא בראשון ושמא יצא ידי חובתו, הו"ל בשני ספק של דבריהם, וספיקא דרבנן לקולא וכו', ואדרבה, כל מדינא הו"ל בתרווייהו כדאמרין בכל ספקי דרבנן, זיל הכא לקולא וזיל הכא לקולא, כדאיתמר בפ' במה מדליקין [לד.], דליכא לחיוביה אלא בודאי דרבנן, אלא שאם תאמר כן, נמצאת פטורו בשניהם, ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה, לפיכך קורא בראשון ופטור מן השני, ואפי' בספק דקבלה מדינא בתר רובא דעלמא אזלינן, אלא לחומרא בעלמא וכו', ולענין ברכה, ספק דדבריהם לא בעי ברכה וכו', אא"כ נסמוך על רוב זה שהזכירו, ונאמר די"ד חובה וט"ו מנהג חסידות. [ועיי' ברשב"א דכ"ז דוקא בא"י, שבזמן התקנה היה ידוע להם איזו מוקפת חומה, מחמת דין בית בבתי ערי חומה ושילוח מצורעים, [והריטב"א הוסיף בשמו דה"ה המקומות הקרובים שהיה ידוע להם], וכיון שנגזר דינם מתחלה, בודאי כשנשתנו דינם אח"כ, ראוי לנהוג מדת חסידות לקרוא בשני ימים וכו', אבל בחו"ל שלא היו ידועות להם בשעת התקנה, כך תיקנו מתחילה דכל ודאי מוקף שבחו"ל קורין בחמיסר, וכל ספק בארביסר]. עכ"ל הרמב"ן.

והט"ו"א הקשה ע"ז, א"כ כי מקשה אדרבי והא חזקיה קרי בארביסר וחמיסר, נימא דרבי קרא בארביסר שכן הוא מדינא, ולא נהג בחסידות כחזקיה, ובשלמא לטעמא קמא שהולכין אחר רוב עיירות, לא שייך זה

דשיל"מ]. ומסיק הטו"א, דהכא לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא דכיון דאסתר נאמרה ברוה"ק ומדברי קבלה, דינן כשל תורה וספיקן לחומרא, [עיי"ש שהאריך בזה].

בטבריא שהוא ספיקא דדינא אי חד גיסא ימא חשיב מוקפת חומה, אבל לטעמא דספיקא דרבנן לקולא, שייך נמי גבי טבריא. [וכן הקשה הגרע"א, ומתחלה ר"ל דהו"ל דבר שיש לו מתירין לעשות המלאכה למחר, וספיקן לחומרא אף בדרבנן, ושוב הביא דהפר"ח כ' דבספיקא דדינא לא הוי בכלל